

KÉPZŐK KÉPZÉSE

Kurrikulum

Szerzők:
BASKI Projektársaság
2008 augusztusa

Tartalomjegyzék

Modulok áttekintése.....	5
MODUL I: Bevezetés a BASKI modell tematikájába.....	6
MODUL II: Fogyatékkal élők célcsoportjának analízise	11
MODUL III: Gyógypedagógiai alapismeretek	17
MODUL IV: Általános pszichológia és fejlődéslélektan.....	27
MODUL V: Csoportdinamika és csoportos eszmecserék a célcsoporttal	34
MODUL VI: A pszichoszociális tanácsadás formáinak adaptálása a célcsoportra	40
MODUL VII: Augmentatív és alternatív kommunikáció.....	46
MODUL VIII: Speciális feltételek	54
ANHANG I. Szakirodalom és internetlinkek.....	59

Bevezetés

1. BASKI – Train the trainer - Képzők képzése

A Train the Trainer képzés szociális/ pedagógiai/ pszichológiai képesítésű, a tanácsadás, a segítségnyújtás és a fogyatékosügy különböző területein tapasztalattal rendelkező szakemberek számára készült. Jó kommunikációs és reflexiós képesség, rugalmasság és mind korlátozással élő, mind egészséges emberekkel szemben mutatott tiszteletteljes és megbecsülő bánásmód alkotják a képzésben való részvétel előfeltételeit .

A résztvevők a fogyatékkal élő emberek csoportos tanácsadásához szükséges alapismeretek elsajátítása, speciális képzési módszerek, ill. a szakmai kísérés (Coaching) formáinak megismerése mellett, konkrét támogatást kapnak a BASKI tréningcsoportok kíséretéhez.

2. A képzés menete

A modulok a kurrikulumban leírtaknak megfelelően, időrendi sorrendben, a résztvevőkkel közösen kerülnek kidolgozásra.

Az egyes témák kidolgozásához szükséges idő és az órák intenzitása a résztvevők előzetes tapasztalataitól és alapképzettségétől függ. A szünetekről, feladatokról (pl. elméleti részek otthoni kidolgozásáról, gyakorlati példák gyűjtéséről,...) és a reflexióhoz szükséges időről szavazás útján, közösen kell döntenie a résztvevőkkel. Mottónk: „ Önrendelkezés – közös döntéshozatalban való részvétel „minden téren”, így a képzésben is.

3. Tartalmi kivitelezés

Lényege az elméleti részek kidolgozása, ill. felfrissítése, valamint ezeknek a BASKI tréninggel ill. Coachinggal történő összekapcsolása.

A gyakorlati tapasztalatok kölcsönös cseréje és a képzés, ill. a coaching során lehetséges szituációk feldolgozásának célja, hogy a résztvevőket aktív cselekvésre és a témákban való elmélyülésre készítse.

4. A BASKI alapjai

A résztvevők megismerkednek a BASKI tréning alapvető keretfeltételeivel. A képzés során a résztvevők megismerik és megtapasztalják egymás emberképét, szemléleti módját, elfogadóképességét és csoportbeli szerepét.

5. A BASKI módszerei

Figyelmükbe ajánljuk minél több olyan módszer és gyakorlat bemutatását és kipróbálását, melyet a résztvevők későbbi BASKI csoportokkal ill. különböző intézményekkel végzett közös munkájuk során felhasználhatnak. Javasoljuk, hogy ehhez a BASKI tréning által felkínált, fogyatékkal élő emberek számára kidolgozott módszereket és gyakorlatokat alkalmazzák. (v.ö. BASKI Tréning Kurrikulum a <http://www.basic-skills-training.org> honlapon).

6. Öntapasztalat/ reflexió

A résztvevők önreflexiós képességei alapvető fontosságúak, ezért különösen nagy figyelmet kell fordítani rájuk. Ennek értelmében, a reflexióhoz a képzés során elegendő időt és lehetőséget kell biztosítani.

7. Javaslatok az általános keretkörülményekre vonatkozóan

- Maximum 10 fős, kis képzési csoportok
- Jól felszerelt, munkához és tanuláshoz kellemes atmoszférát biztosító szemináriumi termek (pl. flipchart-táblák, írásvetítő, CD-lejátszó,...)
- 50-60 perces órák
- A oktatás munka melletti továbbképzésként értendő, és lehetőleg tömbösített órák formájában tartandó
- A tananyag témái kidolgozásának egy magasan gyakorlatorientált tudományközi tudásátvitel figyelembevételével kell történnie
- Az egyes tanegységek információs segédanyagainak a témák elmélyítését kell segíteniük
- A fogyatékos személyeket, mint saját ügyük szakértőit, be kell vonni az előadói tevékenységbe
- A modulok és a tanegységek módosíthatóak, a résztvevők előismereteinek és tapasztalatainak függvényében rövidíthetőek, vagy hosszabbíthatóak
- Az tananyagnak és az oktatási módszereknek ösztönző hatással kell lenniük a tanulási folyamatra

MODULOK

Modul I	“Bevezetés a BASKI modell tematikájába”	Lebenshilfe Szerző: Harnik Christine www.lebenshilfe-guv.at
Modul II	“Fogyatékkal élők célcsoportjának analízise”	Lebenshilfe Szerző: Harnik Christine www.lebenshilfe-guv.at
Modul III	“Gyógypedagógiai alapismeretek”	ÉFOÉSZ Szerző: Szabo Kinga www.efoesz.hu
Modul IV	“Általános pszichológia és fejlődéslélektan”	ÉFOÉSZ Szerző: Szabo Kinga www.efoesz.hu
Modul V	“Csoportdinamika és csoportos eszmecserék a célcsoporttal”	EKON Szerző: Elżbieta Gołębiowska www.ekon.org.pl
Modul VI	“A pszichoszociális tanácsadás formáinak adaptálása a célcsoportra”	EKON Szerző: Elżbieta Gołębiowska www.ekon.org.pl
Modul VII	“Augmentatív és alternatív kommunikáció”	Integr@Point Szerző: Mag. Barbara Prazak-Aram http://acmf.integranet.at/getMenue1.php?where=/integra/index.php
Modul VIII	“Speciális feltételek”	Lebenshilfe Szerző: Harnik Christine www.lebenshilfe-guv.at

I. MODUL

BEVEZETÉS A BASKI MODELL TEMATIKÁJÁBA

1. Tanulási célkitűzések

A résztvevők áttekintést és információkat kapnak a következőkről:

a. A résztvevőkről:

A résztvevők megismerkednek egymással és az előadóval. A továbbképzés kezdetén tisztázandó, hogy a résztvevőknek milyen elvárásai, kívánságai, elképzelései vannak a Képzők képzését illetően, valamint hogy ezek és a felkínált témák és modulok, milyen formában hozhatók egymással összhangba.

Ezután a résztvevőknek el kell gondolkodniuk azon, hogy miért szeretnének BASKI képzőként tevékenykedni, meg kell keresniük és fel kell tárniuk indítóokaikat, majd össze kell egyeztetniük ezeket a feltételekkel és az adott lehetőségekkel.

Ezután a témához szükséges fogékonyság felébresztésének céljából össze kell gyűjteni a résztvevők fogyatékkal élőkkel szerzett és az önrendelkezés témájával kapcsolatos előtapasztalatait. Ezek az adatok irányadóként szolgálnak az előadó számára munkájának további alakításához.

b. A képzők képzésének tanmenetéről:

A résztvevők áttekintést kapnak a képzés menetéről, felépítéséről és témáiról, továbbá megismerkednek a következő modulok menetével és tartalmával.

c. A BASKI tréning:

Ennek keretében a résztvevők áttekintést kapnak a BASKI tréning céljairól, témáiról, módszereiről, felépítéséről, a megoldandó feladatokról és a munkamódszerekről. Ezzel párhuzamosan bemutatásra kerül a BASKI-Coaching-Program, valamint a képzők és a coachok közti szerepfelosztás, az információcsere és együttműködés formái.

d. Egy BASKI csoport indítása:

A résztvevők megismerkednek egy fogyatékosok számára kidolgozott BASKI tréning felépítésével. Ezenkívül a résztvevőknek áttekintő képet kell kapniuk a lehetséges keretfeltételekről, alapfeltételekről a PR-tevékenységről és az információátadás formáiról fogyatékkal élő emberek és intézmények felé, illetve ezek között.

e. Megalapozott tudás:

A résztvevők ebben a modulban lehetőséget kapnak a képzés során megszerzett tudásuk és szakmai tapasztalataik összekötésére.

Cél, hogy a résztvevők megértsék a BASKI modellt, a feladatokat, lehetőségeket, határokat és a modell alternatíváit.

2. Tanulási tartalmak

2.1 Bevezetés

- 1) Üdvözljék a résztvevőket és kérjék meg őket, hogy mutatkozzanak be (név, életkor, szakképesítés, szakmai tapasztalat)
- 2) A résztvevőknek az "Önmeghatározás és a fogyatékkal élő emberek" témájához fűződő előzetesen megszerzett tapasztalait és asszociációit rögzítsék ún. „Mindmapping”, vagyis „elmetérkép” formájában, melynek eredménye a későbbi eszmecsere kiindulópontja lesz és bemelegítőként szolgál a következő témához.

2.2. Főrészt

a. Az alapkészségek képzési modelljének (BASKI Modell) bemutatása

A BASKI modell intézményekben élő és/vagy foglalkoztatott fogyatékos emberek számára kidolgozott, nem helyhez kötött csoportfoglalkozási javaslat. Ennek megfelelően a BASKI tréning és az intézmények munkatársai közti együttműködés központi jelentőségű.

A BASKI tréninggel és BASKI Coachinggal kapcsolatos információkat, megállapodásokat, a képzés kezdetét, menetét, célját és végét - világosan megfogalmazott formában - tudatni kell a résztvevőkkel. Emellett bemutatásra és megtárgyalásra kell kerülniük az adott időpontban aktuális, fogyatékosok számára létező tanácsadási és továbbképzési formák, valamint ezek lehetőségei és határai.

A BASKI modellnek két fontos meghatározó tényezője van. Az egyik a programban résztvevő fogyatékkal élő emberek igényeinek és szükségleteinek kielégítése, a másik a résztvevő intézményi dolgozók és vezetők elvárásainak megfelelő felkészítése.

Ezt követően a BASKI modell létrehozásának ötletét, előnyeit és lehetőségeit kell megvilágítani. Tulajdonképp ebből a célból született meg a BASKI modell ezen támogatási formája. A BASKI modell könnyebb megértésének céljából bemutatásra kell kerülnie a mindennapi életet és folyamatokat kísérő modellnek és el kell magyarázni, hogy ennek melyik részét veszi át a BASKI modell. Világossá kell tenni, hogy a segítségnyújtás minden itt bemutatott típusának saját formája, minősége, lehetőségei és határai vannak.

b. A BASKI modell megvalósításának keretfeltételei

Célja a résztvevők fogékonnyá tétele és figyelmének ráirányítása bizonyos, az autonóm életvitelhez, illetve a segítségnyújtás különböző formáinak megvalósításához elengedhetetlen alapkészségek, mint

a szociális kompetencia, a kommunikációs képességek és szándék, a társadalmi életben való részvétel, az etikai nézetek, a tanulni akarás, az egész életen át tartó tanulás, a problémamegoldó-képesség, stb. elsődleges fontosságára.

A modul keretében a résztvevők kidolgozzák, hogy hogyan kell kinéznie ennek az együttműködésnek, megbeszélik a képzők és a coachok szerepét, megvitatják és tisztázzák a résztvevők hozzáállását, véleményét és beállítottságát.

c. A BASKI Képzés témái és moduljai

A résztvevők megismerkednek a BASKI tréning tanmenetével, ennek témáival és módszereivel. Ezek a különálló modulok később eszközként szolgálnak a résztvevők további munkájához. Továbbá világossá kell tenni a résztvevők számára, hogy mindig a fogyatékossgal élő ember áll a középpontban. A modulokat fel lehet használni, de nem szabad őket senkire sem „ráerőltetni”. A továbbiakban el kell magyarázni, hogy a modulok esetében egy cirkuláris módszerről van szó. A résztvevők ezzel kapcsolatos véleményét, indoklásait meg kell vitatni, egyenként kiemelni és tisztázni. A résztvevők következő feladata a BASKI tréningben résztvevő fogyatékkal élő emberek célcsoportjának definiálása és a tréningen való részvételt esetlegesen kizáró okok megnevezése. (Pl. a személy közömbössége, nem tud csatlakozni a csoporthoz, egyéni foglalkoztatásra van szüksége)

d. A csoportmunka és a csoportdinamika alapelvei

A BASKI tréning egy csoportfoglalkozási javaslat fogyatékkal élő emberek számára (míg a BASKI Coaching vagy szakmai kísérés, a csoportos tanácsadásnak az együttműködő intézmények munkatársai számára kidolgozott formája)

A „csoportmunka” az emberekkel végzett tevékenységek során az egyik leggyakrabban felhasználásra kerülő módszer. A szociális/társadalmi csoportmunkától kezdve a kooperatív tanulásig, több különböző csoportmodell létezik. Kurt Lewin csoportdinamikai elmélete kimondja, hogy egy csoport tulajdonságai és képességei nem egyeznek meg a csoportot alkotó személyek egyéni tulajdonságainak és képességeinek összegével. A résztvevők ebben a modulban megismerkednek a klasszikus csoportfejlesztési modellel és megtanulják, hogy hogyan kezeljék ezt a folyamatot későbbi oktatói tevékenységük során az alakulás (forming), a viharzás (storming), a normázás (norming), a működés (performing) és a feloszlás (adjourning) fázisában. A csoport viselkedése mindig a képző viselkedésétől is függ. A képzés során a tréner megtanulnak képet alkotni saját magukról és magatartásukkal a BASKI tréning résztvevőinek szükségleteire és kívánságaira megfelelően reagálni. Igen fontos, hogy a személy későbbi képzői tevékenysége során elegendő időt fordítson és adjon a csoport tagjainak megismerésére. A csoporton belüli konfliktusok megengedettek és kitűnő lehetőséget nyújtanak a közös munkára a „forrás és letisztulás” mottójának jegyében. (Gruppendynamik, Wikipedia, 2006)

Ezek az elvek a résztvevőkkel közösen kerülnek kidolgozásra. Ezt követően meg kell tárgyalni a képzők feladatait, melyeket a résztvevők később gyakorlatok formájában dolgoznak ki. A képzőknek feltétlenül ügyelniük kell arra, hogy a BASKI tréning során minden fogyatékos csoporttagnak lehetősége nyíljon arra, hogy gyakoroljon, önmagát minden szerepben megtapasztalja, és mindehhez

---

BASKI Train the Trainer 8

megfelelő tér álljon rendelkezésére. A csoport forrásait és tartalékait, mint például a résztvevők tapasztalatait, véleményét, megfigyeléseit, közérzetét, a csoport erősségeit és határait mindig figyelembe kell venni és fel kell használni a tréning során.

e. A BASKI Képzés céljai

A következő téma az utóbbi években létrejött, önrendelkezéssel és az önmeghatározás és az autonómia fejlesztésével foglalkozó kezdeményezésekkel és elméletekkel, valamint ezek BASKI tréninggel való összehasonlításával foglalkozik. A BASKI tréning célja a fogyatékos személyek önrendelkezési képességének fejlesztése. Fel kell hívni a résztvevők figyelmét a tréning során esetlegesen felmerülő nehézségekre és lehetőségekre, valamint arra, hogy a BASKI tréningek tartalmának és témáinak mindig a fogyatékossgal élők szükségleteihez kell igazodniuk.

További kidolgozandó BASKI tréningcéllok: a fogyatékkal élő emberek részvételi és véleménynyilvánítási képességének fejlesztése, a magabiztosság és önelelősség kiépítése és elégedettségük kiváltása.

f. A képzők szerepe

Feladatuk a titoktartási és dokumentációs kötelezettség, a legjobb tudás szerinti munka, és az ügyfélorientáltság fontosságának megvilágítása, valamint a különböző munkafajták és módszerek részletes elmagyarázása. A résztvevők által feltett, de még meg nem válaszolt kérdéseket, ill. bizonytalanságokat tisztázni kell. (Stewart, Joines, 2000)

2.3. Befejezés

- (1) Közérzet: a résztvevőket fel kell kérni, hogy írják le közérzetüket a modul befejeztével
- (2) Visszajelzés (feedback): A résztvevők kiválasztják az általuk legjobbnak tartott reflexiós módszert és visszajelzést adnak az előadónak: kinyilvánítják elégedettségüket/ elégedetlenségüket és/ vagy a modult illető változtatási javaslatukat. Így a résztvevők egyúttal későbbi munkájukban alkalmazható reflexiós módszereket ismerhetnek meg.

3. Tanulási módszerek

- Öntapasztalati-, test- és reflexiós gyakorlatok: A résztvevők megismerik a későbbi munkájuk során alkalmazható különböző módszereket. Továbbá ezek a gyakorlatok segítenek a résztvevőknek az egyes témákra való felkészülésben és az ehhez fogékonyvá válásban. (v.ö. „BASKI tréning tanulási módszerek”)
- Állapotfelmérési és visszajelzési körök: A résztvevők aktív közreműködőként vesznek részt ezeken a megbeszéléseken és megismerkednek a tanítás módszertanával.
- Szerepjátékok/ tréningpéldák: A résztvevők megtapasztalják önmagukat önrendelkezési és heteronóm szituációkban. E modul további tartalmai vagy a viták során felmerülő témák, szerepjátékok formájában tovább részletezhetőek. A résztvevők kérdéseit végig lehet játszani, majd el lehet gondolkodni rajtuk és meg lehet vitatni őket. Például: „Hogyan reagálhatok, ha...”

- Filmek: Intézményekkel, gondozási formákkal, önrendelkezési mozgalmakkal kapcsolatos információk filmek útján is továbbíthatók.
- Csoportmunka: A modul menetének változatosabbá tétele érdekében törekedni kell a témák önálló és csoportos munka formájában történő feldolgozására.
- Eszmecszerék/viták: Az eszmecszeréknek és vitáknak változatosaknak kell lenniük. A vitákat bele kell illeszteni a már meglévő időrendi struktúrába, így ezek egy kis változatosságot hoznak a résztvevők elmélettel, tapasztalatcserével és egyéb tevékenységekkel kitöltött napirendjébe. A csoporton belüli tapasztalatgyűjtés és ezeknek a B-kurrikulumon belüli cseréje minden másnál fontosabb, mert a képzés ideje egyes témák tisztázására túl rövidnek bizonyulhat, és az elméleti részt a résztvevők saját maguk is kidolgozhatják vagy utánaolvashatnak otthon.

Minden kidolgozott módszer felhasználható és továbbfejleszhető a fogyatékos személyeknek tartandó későbbi BASKI tréningek céljára.

4. Taneszközök

A tananyag és a taneszközök megfelelnek a felnőtt-továbbképzés előírásainak és a segítségnyújtás alapvető elveit követik.

- Videókazetták és videólejátszó (téma: benntlakást és foglalkoztatást biztosító intézmények fogyatékkal élő emberek számára, autonómiát fejlesztő kezdeményezések/Empowerment)
- Papír, plakátok, ceruzák, ... (anyagok a kreatív munkához)
- előkészített kártyák és anyag párbeszédés vitajátékokhoz
- Szimbólumok és képek (így a résztvevők már most megismerkedhetnek a tanítás elméleti és módszertani anyagával)
- Írásvetítő, flipchart-táblák (információk és tartalmak vizuális megjelenítéséhez)

II. MODUL

FOGYATÉKKAL ÉLŐK CÉLCSOPORTJÁNAK ANALÍZISE

1. Tanulási célkitűzések

A résztvevőknek a következőkben bemutatásra kerülő kritériumokat követve kell tanulniuk és dolgozniuk és meg kell ismerkedniük a fogyatékkal élők számára létező munkalehetőségekkel.

1) INDOKLÁS:

A résztvevők információkat kapnak, melyek segítségével elmagyarázzák, hogy miért fontos a trénerek és a BASKI tréning szempontjából, hogy a tréning indításakor egy csoportanalízis készüljön. A módszereknek és a képzés témáinak a résztvevők érdeklődési köreihez, szükségleteihez és képességeihez kell igazodnia.

2) Alapinformációk:

A résztvevőkben tudatosítani kell, hogy a fogyatékkal élő emberek rájuk képzőkre, mint bizalmi személyekre és külső szakértőkre tekintenek. Fontos, hogy a képzők a tréning megkezdése előtt bizonyos alapinformációkkal rendelkezzenek (a fogyatékos személy kommunikációs képességeit, korábbi tapasztalatait, segélyre szorulásának mértékét illetően), melyek az egyes tréningegységek elvégzése szempontjából fontosak lehetnek. Ezeket az információkat a képzőknek a foglalkozások során, maguktól a résztvevőktől kell megkapniuk, nem pedig az intézmény dolgozóitól. Így az Alapkészségek Képzési Modellje által elkerülhető a többletmunka és az intézmény munkatársainak esetleges túlterhelése.

3) Megfigyelés:

A résztvevőknek meg kell ismerkedniük a későbbi képzői munkájukba beépíthető megfigyelési módszerekkel, kritériumokkal és tesztekkel. Rá kell világítani, hogy ezeknek a módszerek különösen a

súlyosan fogyatékos emberekkel való munka során és az első tréningegységek alkalmával kell felhasználásra kerülniük.

Példa: A résztvevők megfigyelik, hogyan ül egy másik résztvevő. A megfigyelők megpróbálnak ugyanúgy ülni és közben saját testükre és érzéseikre figyelnek. Ezután a résztvevők elgondolkodnak azon, hogy hogyan érezték magukat (feszült, defenzív, akadályozott, stb.).

4) KÉRDEZÉSI MÓDSZEREK:

A résztvevőknek különböző kérdező technikákat kell elsajátítaniuk és kipróbálniuk. Például: A támogatott kommunikáció segítségével a résztvevők „interjúkat” készíthetnek, melyek egyrészt „Hogy érzi most magát?” „Mire van szüksége?” „ Tudja Ön azt?” „Mit csinált azelőtt, hogy szüksége lett volna rá ? „Mi segíthetne Önnek?” típusú kérdésekből, másrészt a fogyatékosok számára szimbólumok formájában felkínált válaszlehetőségekből állnak. Fontos, hogy az interjút mindig más és más, de bizalomkeltő módon vezessék. A beszélgetés kötetlen formában folyhat és a tréner segíthet ennek elindításában. Inputként szolgálhatnak: 1) példák, történetek, képek (a vizualizáláshoz) és 2) információk, események, más résztvevők bevonása a beszélgetésbe azzal a céllal, hogy bizonyos témákat megvilágítsanak a trénernek vagy a résztvevők számára. Kérdések, viták és a különböző személyek látásmódja elősegítik az ún. „kikristályosodást”. Ennek során a személy azonosul saját szituációjával, mely érzések és szükségletek kikristályosodásához vezet. Ebben a folyamatban a fogyatékos személyek megfigyelése és a résztvevők egyéni szükségletei állnak a középpontban. A képzők ezeknek az eszközöknek a birtokában képesek a fogyatékosokkal élő emberek szükségleteinek precíz analizéséhez szükséges információk megszerzésére.

5) JÁTÉKOK/GYAKORLATOK:

Különböző egyéni és csoportos gyakorlatoknak kell bemutatásra és kipróbálásra kerülniük. Ezek lehetőséget nyújtanak a célcsoport analíziséhez. A résztvevők olyan módszerekkel ismerkednek meg, melyeket jövőbeni tevékenységük során is fel tudnak használni. Ki lehet próbálni a BASKI Tréning tanmenetében leírt játékokat és gyakorlatokat, de a csoportos munka keretében a résztvevők más gyakorlatokat is kidolgozhatnak.

6) DOKUMENTÁCIÓ:

A résztvevők megismerkednek a dokumentáció különböző fajtáival és az adatrögzítési kötelezettség lényegével.

7) ÜGYFÉLORIENTÁLTSAÉG:

Minden módszer és vizsgálati forma során világossá kell válnia, hogy a középpontban mindig a fogyatékos embernek kell állnia. A személyt a tréning során adott információiért tisztelni és becsülni

kell. Különösen fontos a BASKI tréningen résztvevők képességei által szabott határok tiszteletben tartása és védelme. (v.ö. Berne 2005)

2. Tanulási tartalmak

2.1 BEVEZETÉS

A résztvevők üdvözlése.

Gyakorlat:

A résztvevők párokat alkotnak. Az "A"-val jelölt személynek rá kell jönnie "B" pozitív és negatív tulajdonságaira. "B" csak "igennel" vagy "nemmel" felelhet. Ezután szerepet cserélnek. Végül a résztvevők a nagy csoportban reflektálnak és elmondják, hogy mit éreztek a gyakorlat közben. (kérdés - válaszadás)

2.2 Fő rész

Ennek a modulnak a témáit az előző gyakorlat visszajelzéseinek figyelembe vételével kell kidolgozni:

1) A CÉLCSOPORT KÖRNYEZETE:

A résztvevőknek meg kell vitatniuk egymással fogyatékkal élőkkel különböző környezetben szerzett tapasztalataikat.

A következő kérdéseket kell megvitatni:

- Milyen alapfeltételeket, segítségnyújtási formákat és lehetőségeket kínálnak a fogyatékosok számára a különböző lakó- és foglalkoztatási formák?
- Milyen határokat szabnak az önrendelkezésnek az intézmények és a fogyatékosok személyes korlátozottságai?
- A jövőben trénerként, hogyan jutok információkhoz és iránymutatásokhoz a fogyatékkal élő emberek környezetét illetően?

2) KONFLIKTUSOK ÉS LEHETŐSÉGEK:

A résztvevő csoportoknak meg kell vitatniuk, hogy milyen konfliktusokat ismernek és milyen konfliktushelyzetek alakulhatnak ki fogyatékosokkal, személyes önrendelkezéssel és intézményekkel összefüggésben (félelmek, hiányzó önbizalom, félreértések a kommunikációban/ kifejezőmód, stb.).

Egyéni gyakorlat: A résztvevők becsukják a szemüket és arra gondolnak, hogy hol szeretnének nyaralni. Ezeket a kívánságokat ezután megtárgyalják a csoporttal. Közös keresnek lehetőségeket arra, hogy hogyan lehetne ezeket a kívánságokat lépcsőről lépésre megvalósítani.

A résztvevőkben tudatosítani kell, hogy mindegy milyen korlátozottságról van szó vagy milyen akadályokkal kell szembenéznie az egyénnek, minden embernek vannak bizonyos szükségletei. Mindenki ki akarja fejezni kívánságait, kellemessé akarja tenni életét és kívánságait komolyan kell venni. A résztvevők feladata, hogy támogassák a fogyatékosokat a BASKI tréningen való részvétel során. Minden embernek vannak kívánságai, szükségletei és céljai és egy egyéni módja ezek kifejezésére. Az egyes személyek egyéni és a csoport közös tartalékai határozzák meg a támogatás formáját. Ezáltal a fogyatékkal élők megtanulják a környezetükben számukra fontos szükségletek megnevezését. Az intézményi szaktanácsadás támogatja ebben az intézményeket.

3) GYAKORLATI RÉSZ

A résztvevők áttekintést kapnak azokról a gyakorlatokról és kérdezési módszerekről, melyek segítségével jobban megismerhetik a fogyatékkal élő embereket és ezek őket (lásd BASKI Tréning Kurrikulum, 1. Modul).

Gyakorlat: A résztvevők különböző gyakorlatokat és kérdezési módszereket próbálnak ki hármas csoportokban. Az első személy a tréner, a másodiknak valamilyen fogyatékosága van, a harmadik pedig csak megfigyelő. Ezután szerepet cserélnek. Végül minden résztvevő visszajelzést ad.

A következő témákra kell kitérni:

- Mit figyeltem meg magamon és a többiekben?
- Hogy éreztem magam a szerepemben a többiekkel szemben?
- Mi volt jó?
- Mi hiányzott?

A csoporttagok leírják tapasztalataikat és tisztázzák a még nyitott kérdéseket.

Ezután a résztvevők bevezetőt kapnak a dokumentációs nyomtatványok – és kritériumok témájába.

4) ANALÍZIS

A résztvevők információkat kapnak a következő vizsgálati módszerekről és később ki is próbálhatják őket:

- Történeti analízis: információk a múltból, a célcsoport élményeinek és kalandjainak összegyűjtése.
- Behaviorista vizsgálat : a behaviorista tanulásemélet által leírt reakciók, a testtartás és a változások megfigyelése és szükség esetén, specifikus szituációkhoz való hozzárendelése (Például: a személy mindig elfordul, ha a gondozásáról kérdezik)

- Fenomenológiai vizsgálat: a következő dolgokról lehet adatokat gyűjteni: milyen érzéseik és tapasztalataik vannak a fogyatékkal élőknek milyen szituációkban vagy szituációkkal, milyen érzelmek és reakciók javítják vagy rontják kedélyállapotukat (például ha a személy bizonytalan, mindig agresszívan reagál másokra)
- Szociális analízis: A résztvevők megtanulják kipuhatólni, milyen társadalmi kapcsolatokhoz van hozzá szokva, milyeneket ápol és keres a fogyatékkal élő személy. Kiderül, hogy a fogyatékos személy „áldozatként”, „megváltóként” vagy „tanítványként” cselekszik-e, hogy tettei kizárólag öncélúak vagy felelősnek érzi magát a többiekért esetleg átruházza másokra a felelősséget.

Nagyon fontos, hogy a későbbi trénerek kerüljék a „megváltók”, a „tanítványok” vagy „áldozatok” sztereotipikus modelljeit, ehelyett a tréning során egy felelősségteljes személy példaként járjanak elől. Ennek célja a fogyatékos résztvevők „felnőtt részének” megszólítása és erősítése.

Ezek a vizsgálatok tájékozódást és információkat adnak a későbbi képzőknek fogyatékos és egészséges emberek **lehetséges** gondolkodásmódjairól, érzéseiről és cselekedeteiről. (v.ö. Steiner 2000).

2.3 Befejezés

A résztvevőknek visszajelzést kell adniuk arról, hogy hogyan tetszettek nekik a modulok, mi az amit már korábban is tudtak és mi volt új számukra.

Ezenkívül egy tízpontos feedback-skála segítségével véleményt nyilváníthatnak a modulokról. A coachnak be kell számolnia és visszajelzést kell adnia a gyakorlatok során tett megfigyeléseiről.

3. Oktatási módszerek

- Gyakorlatok és kérdezési technikák (lásd fent)
- Videófelvételek (mint további reflexiós anyag a trénerek fogyatékossgal élőkkel szembeni viselkedését alakító gyakorlatokhoz)
- Szerepjátékok
- Csoportmunka, prezentációk
- Tájékoztató jellegű és az elméleti anyaghoz kapcsolódó előadások (klb. anyagok segítségével)
- Visszajelzési körök (megbeszéljük az összegyűjtött tapasztalatokat és a gyakorlatokat, kiegészítjük és pótoljuk a hiányzó információkat és magyarázatokat)

4. Taneszközök

- Segédanyagok (tartalmi összefoglalók, információk, gyakorlatok)
- Flipchart-táblák és írásvetítő fóliák (a tartalom bemutatására)
- A modul képzési anyaga (a lehetséges gyakorlatok és tartalmak vizualizálására)
- Dokumentációs nyomtatvány (megtekintésre)

III. MODUL

GYÓGYPEDAGÓGIAI ALAPISMERETEK – ALAPISMERETEK A SPECIÁLIS KÉPZÉSHEZ

1. Tanulási célkitűzések

E tréning célcsoportjának (a későbbi képzőknek) megfelelő támogatási szolgáltatások biztosítása érdekében, ki kell ismernie magát meghatározott fogyatékoscsoportok specifikus szükségleteinek kezelésében. Továbbá:

- Szociális szenzibilitással kell rendelkeznie fogyatékkal élők személye és szükségletei iránt
- Késznek kell lennie a diszkrimináció elleni harcra, támogatnia kell a fogyatékkal élők szellemi egészségét és képesnek kell lennie a fogyatékosügyi területen dolgozó szolgáltató személyzet kiképzésére
- A tréning résztvevőinek megszerzett tudásuk által képeseknek kell lenniük a fogyatékkal élőket olyan szintre juttatni, hogy képesek legyenek jogaik érvényesítésére.

Ebből kifolyólag, a résztvevőknek ismerniük kell a jogi alapelveket, a politikai és társadalmi mechanizmusokat valamint a törvényhozási hierarchiát. Továbbá megvitatásra kell kerünie a fogyatékkal élők egyéni története feldolgozásának és az egyéni határokkal és fogyatékokkal való helyes bánásmód témájának.

2. Tanulási tartalmak

2.1. Bevezetés

- A fogyatékoság definíciója és fogyatékoság a társadalomban
- Harc a kirekesztés ellen

2.2. Fő rész

I. A fogyatékkal élő emberek önrendelkezését befolyásoló tényezők: Fogyatékoság a mindennapi életben

A fogyatékkal élő emberek mindennapi életét nemcsak egyéni készségeik határozzák meg, hanem a különböző szolgáltatásokhoz való hozzáférés lehetősége is. Sok esetben további akadályokkal kerülnek szembe, mert a (köz)épületek és tömegközlekedési eszközök testi fogyatékoságukból kifolyólag nem elérhetők számukra, nincs lehetőségük az információk megszerzésére, nem tudnak hozzáférni a médiákhoz, a kommunikációs eszközökhöz ill. pénzügyi támogatásokhoz és az individuális gondozási és segítségnyújtási szolgáltatásokhoz. Az egyéni határok, fogyatékok területén maximális funkciók potenciál elérésére törekvő nevelési, fejlesztői ill. oktatási szolgáltatások mellett, ezeket a témákat is meg kell említeni.

Meglévő készségek helytelen használata, diszkrimináció a társadalomban

A fogyatékkal élőknek, mint mindenki másnak, a társadalom részét kell képezniük. Lehetőséget kell kapniuk egyéni célok kitűzésére és egy saját elképzelésüknek megfelelő életre.

Társadalmon belüli diszkriminációhoz és félreértésekhez vezethet, ha az átlagpolgár bizonyos fogyatékosággal élő csoportok szükségleteiről és készségeiről nem kap elegendő információt és a társadalom nem hajlandó számukra a mindenkit megillető, méltó élethez szükséges megfelelő támogatást elismerni.

Ismeretek a személyes fogyatékoságról, az önértékelésről, a „másság” tudatosulása

Az egyéni készségek és határok ismerete mindannyiunk számára fontos ahhoz, hogy potenciáljainkat kibontakoztathassuk és erősségeinket ill. gyenge oldalainkat realiztikus fényben láthassuk. Fogyatékkal élő emberek sokszor frusztrálttá válnak, mikor észreveszik, hogy ők másak, különböznek a család többi tagjától, kortársaiktól vagy a közösség más tagjaitól. Fontos, hogy fogyatékos embertársaink ne rekesszék ki saját magukat félelmeik, depresszióik vagy a család ill. a társadalom túlélése miatt a hétköznapi életből. Tudniuk kell, hogyan tegyék meg az első lépést, hogyan kaphatnak segítséget, támogatást, hogyan tűzhetnek ki realiztikus célokat magukat elé és követhetik egyéni ambícióikat. Önértékelés csak részvétel és visszajelzések útján alakulhat ki, tényleges eredmények által, nem a társadalmi kirekesztettségre való panaszkodás útján.

II. A fogyatékosspecifikus iskolai képzés alapjai

A fogyatékoság definíciói / különleges (képzést illető) szükségletek

A újabb definíciókban megfigyelhető, hogy ezek a hagyományos orvosi modellekkel ellentétben, nem a fogyatékoságok tüneteit, hanem az emberek készségeit és különleges szükségleteit kategorizálják. Az ICF/FNO-modell (2001) megítéli a készségeket és mérhető adatértékeket rendel hozzájuk egy individuális, speciális szükségleteket tükröző profil készítése céljából.

A korai gyermekkori fejlődés időszakában különösen fontos a fiatalok potenciáljának maximálása érdekében, hogy a specifikus támogatások és szolgáltatások számukra hozzáférhetőek legyenek. Meghatározott életszférákban vagy a mindennapi élet általános, komplex síkjain különleges igények léphetnek fel.

Bizonyos különleges szükségletekkel élő csoportok igényei

- **Testi fogyatékosok:** A személyes élettér, a középületek és intézmények elérhetősége, közlekedési eszközök használhatósága, testi képességek fejlesztése, a működképesség elvesztésének megelőzése, test- és foglalkoztatási terápia, sport.
- **Érzékszervi fogyatékosok:** Kommunikációs eszközök (a támogatott és alternatív kommunikációhoz szükséges készülékek) elérhetősége, információcsere, személyes és nyilvános helyek használata, specifikus technikai készülékek, szociális készségek fejlesztése
- **Értelmi fogyatékosok:** Könnyen érthető információkhoz való hozzájutás, korai fejlesztés és továbbra is fennmaradó segítségnyújtás, önsegítő tréning és iskolai képességek fejlesztése, megfelelő segítség a napirend felépítésében, a lakóközösségi és társasági életben, a pénzügyek intézésénél, alkalmazkodóképesség fejlesztése, támogatott munka. (A támogatás mértéke a tényleges képességektől függ.)
- **Autista viselkedés:** Kommunikációs, kapcsolatteremtési és a szociális készségek fejlesztése, támogatás a szociális beilleszkedésben, viselkedésirányítás.
- **Viselkedészavar, emocionális problémák:** Válságmegelőzés, viselkedésirányítás, pszichológiai szolgáltatások, szociális inklúzió.
- **Beszéd- és nyelvpatológia:** Kommunikációs és szociális képességek fejlesztése, AAC-készülékek és tréning (az alternatív, támogatott kommunikáció módszerei).
- **Halmozottan fogyatékos személyek:** A fő szimptomáknak megfelelő támogatás, koordinált szolgáltatások, életmenedzsment, személyes segédeszközök, pszichológiai szolgáltatások.

A szükségletek és a hozzájuk tartozó szolgáltatások minősítése, kiértékelése

Egy optimális hatás és fejlődés eléréséhez szükséges támogatások odaítéléséhez és megfelelő formájának meghatározásához úgy egy első, mint egy későbbi megítélés is szükséges. A fogyatékkal élő személyek és családjaik személyes érdekeiket és prioritásait figyelembe kell venni a támogatás megtervezése során és a célok kitűzésekor. Az elbírálásnak objektívnek és megbízhatónak kell lennie, a támogatás mértékét és formáját az adatok alapján kell meghatározni..

A normalizáló elve: egy jobb életminőségre való törekvés

A szociális inklúzióknak egy olyan szintet kell elérnie, mely a fogyatékos emberek számára elérhetővé teszi mindazt, ami a többi ember számára az „átlagnormák” kategóriájába tartozik. A szolgáltatások célja, hogy segítsenek a fogyatékosoknak a függetlenség, a választási lehetőségek, a döntéshozás, a

társadalmi életben való részvétel , a képzés és szakmai képzés terén elérhető legmagasabb fokozat elérésében.

A társadalom „fogyatékoságról” alkotott képe az idő tükrében

A társadalmi felfogások fogyatékoságról alkotott képének hosszú történetében különböző lépcsőfokokat figyelhetünk meg: a teljes kizárástól az elfogadáson, a védelmezésen és (elkülönített) túlváson keresztül az inklúzió gondolatáig. Ma nem a védelmező támogatás, hanem inkább az egyenlőség gondolatára helyeződik a hangsúly: minden személyt egyenjogú partnernek és polgárnak kell tekinteni. A normák helyett az egyén értékeit, gyengeségeit, erősségeit, egyéni potenciálját és szükségleteit kell szem előtt tartani. (További információkat a felfogások évszázadok során bekövetkezett változásairól, a függelékben feltüntetett irodalomból kaphatnak.)

2) Fogyatékosággal kapcsolatos fogalmak és alapelvek (betegség vs. akadályozottság vs. fogyatékoság vs. hátrány, stb.)

A fogyatékosággal kapcsolatos fogalmakat több síkon elemezhetjük. Az egyik síkon, a stigmatizáló kifejezések állapotleíró, az embert előtérbe helyező, a fogyatékoságot indikáló kifejezést kiegészítésként használó, ún. „People First”-nyelven megfogalmazott megnevezésekké alakultak át, melyek középpontjában az egyén és ennek szükségletei állnak. A másik síkon, a gyógyászatban, képzésben és szociális téren, az egyes területek központi témáinak megfelelően, más-más kifejezéseket használnak. Egy további síkon a meghatározások különbséget tesznek átmeneti (,betegség) és krónikus (fogyatékoság) állapot és a határeseteket képző specifikus állapotok között.

(Akadályozottság) vs. szekunder határok, a szolgáltatások pillanatnyi hozzáférhetetlensége miatt (handikap). Ezek a szintek az Európai Unióban használt minden nyelvben megtalálhatók.

3) Átmeneti és krónikus fogyatékoságok

Gyógyászati területen két szemlélet létezik: Az egyik, ha egy olyan állapotot akarunk „gyógyítani”, mikor a páciens deficitje csak átmeneti, és a személy valószínűleg vissza fogja nyerni normális/átlagos funkcióképességét. A másik olyan esetek kezelésére irányul, melyeknél a teljesítménycsökkenés krónikus és valószínűleg maradandó. Ezekben az esetekben az adaptáció a cél, vagyis, hogy a fogyatékkal élő személy megfelelően kiválasztott és magas színvonalú támogatás segítségével, a legtöbb „átlagos” személyhez hasonlóan, képes legyen mindennapi környezetében mozogni és cselekedni.

4) A fogyatékoságok fajtái és ezek biológiai/pszichológiai jellemzői

(Érzékszervi fogyatékoságok részletesen/ mozgásszervi fogyatékoságok részletesen/ értelmi fogyatékoságok részletesen/ halmozott fogyatékoságok/ mélyrenyúló fejlődési rendellenességek beleértve az autizmust is). További besorolások: ld. szakirodalom.

5) A speciális nevelési-oktatási szükségletű emberek gondozásának aspektusai

Mindenekelőtt meg kell említenünk, hogy itt a hangsúlyt a megelőzésre kell helyezni, mellyel egy további (szekunder) fogyatékoság elkerülhető. Továbbá szükség lenne a társadalom beállítottságának átformálására, pozitív példák bemutatására és képviselői csoportok szervezésére. A családokat tájékoztatni és erősíteni kell, hogy különleges szükségletű gyermekeikről megfelelő formában és módon tudjanak gondoskodni. Pedagógusoknak befogadásmódszertani képzésben kell részesülniük. Az individuális szolgáltatásoknak helyben és a személy természetes környezetében kell lebonyolításra kerülniük. A szakembereknek jó képzéssel kell rendelkezniük, és tudniuk kell, hogyan működhetnek együtt különböző területeken az elsődleges ügyféllel, a családtagokkal és/vagy a közösség tagjaival (munka, szociális szolgáltatások, lakóhelyi- és szabadidős tevékenységek, személyes segítség).

6) Habilitáció és rehabilitáció

A rehabilitáció olyan képességek fejlesztését jelenti, melyek egy korábbi időpontban bizonyos fokig már léteztek, de később elvesztek. A szó „ismételt-újratanulást” jelent. Ennek keretében a gondozottak összetett képességeket sajátíthatnak el, mint például a közösségbe való újra beilleszkedést, melyet egy más, a korábnál nagyobb keretek között gyakorolhatnak. A képességek ezen újrafejlesztése, egy fokozatos és tervezett folyamat. A rehabilitáció **új** képességek gyakoroltatását, és új rutintevékenységek megtanítását jelenti, melyek segítségével olyan szituációk megoldására is képes lesz a személy, melyeket korábbi képességeivel nem tudott volna megoldani. Későbbi beavatkozások és tanegységek lehető leggazdaságosabb alakítása céljából, folyamatos megfigyelés alatt kell tartani a személy viselkedését és erre kell alapozni a további lépéseket.

7) Normalizáció, autonómia, inklúzió

Elméletileg, a szakmai és a magánélet tevékenységeinek és a szolgáltatásoknak a társadalom minden tagja számára egyaránt elérhetőeknek kell lenniük, attól függetlenül, hogy fogyatékkal élő vagy egészséges emberekről van-e szó. Ennek tényleges megvalósításához elengedhetetlen, hogy a fogyatékkal élők lehetőséget (és megfelelő többlettámogatást) kapjanak a saját magukat, mint autonóm személyeket illető kérdésekbeni döntéshozatalhoz. Ehhez hasonlóan, a társadalmi életbe való beilleszkedésnek (szabadidő, képzés, munka) is a befogadás jegyében, mindenféle elkülönítés, stigmatizálás és diszkrimináció nélkül kell történnie.

8) Az egyenlőség elve és ennek megvalósítása

A fogyatékos és nem-fogyatékos emberek számára nemcsak a szolgáltatások/tevékenységek hozzáférhetőségéhez kell ugyanazt a jogot biztosítani, de az ezekkel kapcsolatos információkhoz való hozzájutáshoz is. Az információk és a szolgáltatások eléréséhez, a fogyatékkal élő embereknek valószínűleg igénybe kell venniük az individualizált támogatás formáit.

Különösen átmeneti szolgáltatásokra lehet szükségük, az iskola és a munka közötti vagy egy intézményen belüli és egy függetlenebb élet közti átmenet megkönnyítéséhez. A pozitív diszkrimináció egyes formái is alkalmazásra kerülhetnek egy – legalábbis átmeneti– esélyegyenlőség biztosításának céljából.

9) A fogyatékkal élő emberek foglalkoztatásának, oktatásának, képzésének, szabadidejének és üdültetésének aspektusai

Itt újra igen fontos, hogy a szolgáltatások és tevékenységek a megszokott környezetben belül, inklusív módon valósuljanak meg és könnyen hozzáférhetőek legyenek. A támogatási szolgáltatásoknak mobil szolgáltatásoknak kell lenniük, ami azt jelenti, hogy direkt a ügyfélhez jönnek. A szükségleteket, képességeket, egyéni kívánságokat és a támogatás lehetséges módjait el kell bírálni és össze kell hangolni egymással. Fontos, hogy a képzésben és szabadidős tevékenységekben résztvevő csoportok lehetőleg egykorú személyekből tevődjenek össze. A társadalmi életben való aktív részvételre kell törekedni, „az együtt ugyanabban a környezetben” megoldás nem kielégítő. A támogatott foglalkoztatásnak egy versenyképes munkahelyi szituációba kell beépülnie és nem elkülönített, mesterséges munkahelyeken megvalósulnia.

10) Fogyatékkal élő emberek támogatásának lehetőségei, támogatást segítő technológiák, ökológiai és környezeti vonatkozású faktorok

A támogatást individualizált formában, különböző diszciplínák és szolgáltatók figyelembevételével és bevonásával kell felkínálni. Egy optimális fejlődéshez szükséges kiegyensúlyozott környezet biztosítása érdekében fontos, hogy az első években az egész család támogatást kapjon és résztvegyen a kommunikációban. Különböző területeken lehet szükség támogatásra: orvos, beiskolázás előtti és iskolai képzés, szakmai képzés, munkahelyi integráció, viselkedés és életmenedzsment, támogatott lakóformák, (átmeneti) individuális segítségnyújtás, technológiák, stb.

Az ennek megvalósításához szükséges tényezők nem csak a pénzügyi faktorokat foglalják magukba, hanem a családtagok személyes támogatását, a hatóságokat, a hatékony csoportok létrehozásához szükséges kompetenciamegosztást, és a fogyatékkal élők mindennapi környezetében élő, a fogyatékosok életében fontos szerepet betöltő személyek képzését is. A társadalom és a közösség beállítottságát is formálni kell.

11) Fogyatékosok gondozásával foglalkozó intézmények és előírások

A normalizáció és az inklúzió elve szerint, minden közintézmény fontos szerepet játszik a különleges szükségletekkel élő emberek számára létrehozott szolgáltatások kivitelezésében. A közintézményi szolgáltatások mellett speciális szolgáltatások is léteznek, melyek fő feladata, pontosan ezen szükségletek kielégítésében áll. Különböző elbírálási és kiértékelési szolgáltatások állnak rendelkezésre, a korai fejlesztéstől kezdve, a célzott terápiákon keresztül, különböző mozgásszervi, mobilizálási, érzékszervi, önápolási, képzési és szakmai tréningekig.

Ezeknek a szolgáltatásoknak egy részét az ügyfél saját természetes környezetében is igénybe veheti, más szolgáltatások kivitelezésére kizárólag speciális (gyógyászati vagy rehabilitációs) intézményekben létező, külön erre a célra kialakított környezetben van lehetőség. A tényleges előírások és szolgáltatási modellek (és ezek finanszírozása) területileg és régióról régióra eltérő.

12) A vezetők szerepe a rehabilitáció összetett folyamatában

Egyes, fogyatékossgal élő embereknek komplex, módosítható támogatási szolgáltatásokra van szükségük. A hivatalos és nem hivatalos szolgáltatások kivitelezése számos szakember és támogató bevonásával történik. Ideális esetben, egy optimális támogatás és megfelelő jogi, pénzügyi és személyzeti tartalékok biztosítása érdekében, a szolgáltatásokat és a szolgáltatást nyújtó csoportokat egy vezető vagy koordinátor igazgatja. A vezetőknek ismerniük kell az értékelési módszereket és a jellegzetes különleges szükségleteket, valamint tudniuk kell, hogy hogyan lehet ezeket a szükségleteket terápiák, képzés és közérdekű munka, jogi előírások, tartalékok és csoportmechanizmusok útján kielégíteni. A projekteket rendszeresen felül kell vizsgálni és szükség esetén módosítani.

13) Jogok érvényre juttatása, fogyatékkal élő emberek képviselete, a jogrendszer használatának lehetővé tétele

A normalizáció elve szerint, a fogyatékkal élő emberek ugyanazokkal a jogokkal rendelkeznek, mint más embertársaik, de sokszor talán nincsenek birtokában a jogaik érvényre juttatásához szükséges tudásnak vagy képességeknek. Jogi tanácsadásra és képviselői szolgáltatásokra van szükség a lehetőségek és tartalékok feltárásához és a szolgáltatások és tevékenységek elérhetőségének biztosításához. A diszkrimináció és az előítéletek elleni harchoz és a tényleges, inkluzív közösségi szintű beilleszkedéshez (szabadidő, képzés és munka területén), professzionális képviseleti és hálózati csoportokra van szükség.

14) Mentális egészség

Egy emberhez méltó élethez fontos a pszichológiai jóllét is: fogyatékos emberek csak így tehetnek szert a nehézségek megoldásához és a beilleszkedési lehetőségek megtanulásához szükséges erőre. A szolgáltatásoknak nem kizárólag a képességek hiányára kell koncentrálniuk, hanem a személy általános jóllétét kell támogatniuk. Küzdeni kell a szociális izoláció, depresszió, alacsony önértékelés és másodlagos fogyatékossgok kialakulása ellen. Ehhez mind a megelőzés, mind a tényleges válságkezelés módszerei igénybe vehetők.

15) Individualizált támogatási tervek

Fontos, hogy minden személy speciális szükségleteit, kívánságait és érdekeit, élethátterét és már meglévő támogatási hálózatát figyelembe vegyék és bevonják a szolgáltatások tervezésébe.

Minden fogyatékos csoportnak minden valószínűség szerint tipikus különleges szükségleteik vannak, de az egyéni különbségek minden individuális támogatási tervet egyedülállóvá tesznek.

16) A lakóhelyi és munkahelyi közösség bevonása

Mint az előzőekben már kifejtettük, a középpontban az aktív részvételnek, nem az egyszerű fizikai közelségnek kell állnia. A munkatársi és baráti kapcsolatok fontosak valós és működőképes szociális hálózatok létrejöttéhez. A személynek, egyéni érdekei kifejtésekor és közlésekor segítségre lehet szüksége, melyet szociális kompetenciát fejlesztő tréning, támogatott és alternatív kommunikáció, közlekedési eszközök rendelkezésre bocsátása, időmenedzsment, stb. formájában kap meg.

17) A támogatott munka aspektusai (Egészségvédelmi és biztonsági támogatás)

Egy versenyképes környezetben végzendő támogatott munka realizálásához, nemcsak a különleges szükségletekkel élő ügyfél kiképzése fontos, de a személyzetnek, a vezetőknek és az alkalmazott későbbi kollégáinak is megfelelő ismeretekkel kell rendelkezniük. Támogatásra van szükség a mindenkori speciális technikai felszerelések használatához és a munkatervhez, gyakorolni kell a válságkezelést, meg kell beszélni és tisztázni kell az egészséggel és a biztonsággal kapcsolatos kérdéseket. Csak egy ilyen jellegű együttműködéssel érhető el egy munkaadót és munkavállalót egyaránt kielégítő munkahelyi atmoszféra kialakítása.

III. Joggal és közigazgatással kapcsolatos alapismeretek

Az emberi és polgári jogok érvényre juttatásának alapfeltételei

Az alapvető emberi és polgári jogok minden egyes ország alkotmányában rögzítettek. Ezek az alapvető jogok, minden polgár számára érvényesek. Ezeknek az alapjogoknak a megváltoztatásához egy összetett eljárásra van szükség; jelentős változtatásokra csak ritkán kerül sor. Egyes polgárjogi mozgalmak olyan emberi jogokat is megfogalmaznak, melyek a későbbi törvényalkotási szakaszokat befolyásolják.

A polgári jog tervezetei/terminológiája; az önrendelkezés kérdése

Ahhoz, hogy egy személy jogait gyakorolhassa, világos elképzeléssel kell rendelkeznie saját cselekvéseit illetően. Ha ez a képalkotás csak korlátozottan lehetséges, az érintett polgár szabad cselekvési potenciálját be kell határolni és mértékét egy hivatal által meghatározni. (Az egyes országok jogi előírásaiba való betekintésért, forduljon a szakirodalomhoz.)

A felelősség professzionalizációja, a szolgáltatások minősége

A különleges szükségletek kielégítésére létrehozott szolgáltatásoknak professzionális módon és formában, az ügyfelek maximális potenciáljának kialakításáért viselt felelősség tudatában kell történniük. A specifikus beavatkozásra visszavezethető előrelépéseket, figyelemmel kell kísérni és a további beavatkozásokat a tényleges fejlődés függvényében kell kialakítani és változtatni. Csak olyan szolgáltatásokat kell felkínálni, melyekre valóban szükség van és minden egyes ügyfél számára az igényeinek legmegfelelőbb szolgáltatást kell felajánlani.

A munka jogi aspektusai

Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata a munkához való jogot alapvető emberi jognak nyilvánítja. A munka egyrészt lehetőséget ad a munkavállalónak önmaga anyagi ellátására, másrészt hozzájárul a személy pszichológiai jóllétéhez. Így a korlátozott képességű személyek esetében is pozitív változást jelenthet egy (önálló) munka lehetősége és ezért támogatni kell őket a számukra megfelelő foglalkoztatási forma keresésében, lehetőleg a nyílt munkapiacon és/vagy az adaptációs lehetőségek kihasználásával, melyek lehetővé teszik a személy számára, a képességeinek és korlátozottságainak megfelelő, ideális körülmények közti munkavégzést. Az erre vonatkozó előírások közigazgatási egységenként eltérőek, további információkért forduljon a szakirodalomhoz.

Szociális támogatások és a jogrendszer: a szolgáltatások felosztása (magába foglalja az egyenlőségre és inklúzióra vonatkozó előírásokat)

A helyi előírások eltérőek (ezzel kapcsolatos információkért forduljon az erre vonatkozó szakirodalomhoz), de általánosan megállapítható, hogy egy szolgáltatási rendszernek világos szabályokkal rendelkeznie arra vonatkozólag, hogy ki milyen szolgáltatásra, milyen formában és mértékben jogosult és ezek milyen úton érhetőek el számára (ki mit fizet, ki választja ki a szolgáltatót, melyik ellenőrző hatóság hatáskörébe tartozik stb.) A privát szolgáltatók gyakran nagyobb szabadsággal rendelkeznek, de ha egy hely rá van utalva állami támogatásokra, hozzájárulásokra vagy szubvenciókra, akkor az ajánlattevőknek az egyenjogúság elveit kell követniük és a szolgáltatásokat egy lehetőleg inkluzív és nem korlátozó környezetben felkínálniuk.

2.3. Összefoglalás

A fentiekben említett témakörök szemléltető jellegűek és feladatuk az általános iránymutatás. A fenti témákat az egyes tréningcsoportok és szituációk érdekeinek és központi céljainak megfelelően kell kiépíteni. Pontosabb információkért a lokális előírásokról és kivételekről, forduljon a szakirodalomhoz.

3. Oktatási módszerek

- Előadások
- Bemutatók
- Magyarázatok, eszmecserek/viták
- Irodalom megtárgyalása, elemzése
- Intézmények látogatása
- Szervezett gyakorlati bemutatók

4. Taneszközök

- Kutatási irodalom
- Jegyzetek
- Videóprezentációk
- Új technikai eszközök

IV. MODUL

ÁLTALÁNOS PSZICHOLÓGIA ÉS FEJLŐDÉSLÉLEKTAN

1. Tanulási célkitűzések

Megfelelő támogatási szolgáltatások biztosítása érdekében a képzésben résztvevő trénerek célcsoportjának ismernie kell az egyes fogyatékoscsoportok sajátos szükségleteit, és képesnek kell lennie ezek felismerésére. A következő pontok mindenképp ide tartoznak:

- Szociális szenzibilitás, mely kiterjed a fogyatékkal élő személyekre, fogyatékaikra és szükségleteikre
- Részvétel a diszkrimináció elleni harcban, fogyatékkal élő emberek mentális egészségének támogatása, a fogyatékosügyi területen dolgozó szolgáltatói személyzet továbbképzése
- A fogyatékkal élő emberek önrendelkezését befolyásoló tényezők:
- Akadályozottság a hétköznapi életben
- Meglevő képességek helytelen használata, a társadalmon belüli diszkrimináció
- A személyes fogyatékoság tudata, alacsony önértékelés; a „másság” tudata

2. Tanulási tartalmak

2.1. Bevezetés

Ennek a képzési egységnek keretében a „Fogyatékoság a társadalomban” meghatározás definíciója és koncepciói kerülnek megvitatásra az inklúzióval és a diszkrimináció elleni harc ajánlott módszereivel kapcsolatosan felmerülő nehézségek leírásával együtt. A pszichológiával és a személyiséggel összefüggésben lévő ismeretek vázlatos magyarázata a következő pontokat foglalja magában:

- Az „ember” koncepciója a történelemben

- A személyiség normális és abnormális fejlődése
- Személyiségdinamika, rossz alkalmazkodóképességű viselkedési módok és személyiségek
- A személyiségkialakulás segítésének alapjai
- Fogyatékkal élő emberek szocializációja, inklúzió
- A normalizáció elve és megvalósítása

2.2. Fő rész

1) Személyiség: Fogyatékos és nem-fogyatékos emberek fejlődése

A személyiség egy fejlődés eredménye. A személyiség egy folyamatosan változó környezethez és ennek reakcióihoz való alkalmazkodás során alakul ki. A fejlődés az emberi „érzékelőműszernek”, az észlelő és felfogóképességnek kifinomultságától és a szociális és anyagi környezettől egyaránt függ. Deficitek, rossz alkalmazkodóképesség (vagyis nemkívánatos viselkedés) és az alkalmazkodás hiánya (vagyis hiányos viselkedési repertoár bizonyos feladatok végrehajtásához) léphet fel, ha ezek közül az elemek/faktorok közül néhány abnormális, atipikus vagy nem optimális módon működik. A fejlődés normalizációjához kellő támogatási szükséglet ilyen esetekben egyrészt az egyéni erősségektől és gyengeségektől, másrészt a környezettől függ. A tipikus személyiségfejlődéstől való eltérések elsődleges (egy fogyatékoság/ hibás működés miatt) vagy másodlagos következmények lehetnek (egy személy képességeinek okán egy meghatározott környezetben, adott támogatási és deficit szintekkel).

2) A környezet szerepe az emberi fejlődésben: Hatása fogyatékkal élő emberekre

A fogyatékkal élő emberek tipikus deficitjeik miatt nagyobb mértékben függenek környezetüktől és a támogatástól, mint az elvárásoknak megfelelően fejlődő kortársaik. Egyes fogyatékkal élő embereknek egész életük során támogatásra van szükségük. A környezettől való függőség fokát gyakran a fogyatékoság súlyossága és a fogyatékoság fellépésének időpontja határozza meg (mennyire előrehaladott a képességek és a személyiség kialakulása és mennyi maradt meg ebből a fejlődésből). Helyi és kulturális befolyások valamint egyéni gondolkodásmódok formálják a szülők és a közösségek szemléletét az elfogadásra és egy fogyatékos gyermek neveléséből adódó szituáció kezelésére vonatkozólag. A történelem folyamán és a különböző kultúrákban az oktatás és az iskolák különböző felfogásoktól irányítva közelítették meg a fogyatékos gyermekek gondozásának, támogatásának és szocializációjának kérdését. A munkára való lehetőség és a munkahely minősége a fontos befolyásoló faktorok közé tartoznak. A lakónegyeden és a közösségen belüli élet, a szociális kapcsolatok és barátságok nagy mértékben befolyásolják mind a fogyatékos, mind a nem fogyatékos emberek személyiségének és képességeinek alakulását.

3) A fogyatékosok fajtáinak pszichometriai ismertetőjegyei

- Testi fogyatékosok: Testi fogyatékkal élő emberek másképp tapasztalják meg magukat, mint "normálisan fejlődő" kortársaik és korlátozásokat kell tapasztalniuk mozgásuk és reakcióidejük tekintetében. Életükből hiányoznak bizonyos testi vonatkozású tapasztalatok és tevékenységek – így például a gyermekkori (szociális) játékok. Sok időt töltenek (mozgás/foglalkoztatási) terápiával, ami a fókuszot még inkább a fogyatékosra irányítja. Ahhoz, hogy a személy meg tudja akadályozni, tudatában kell lennie ennek a másodlagos szociális izolációnak.

- Érzékszervi fogyatékosok: A fizikai hátrányokhoz hasonlóan, az érzékszervi fogyatékok is erősen stigmatizálóak lehetnek a szociális környezetben, ami a fogyatékos ember személyiségét és szociális interakcióit is befolyásolja. Az akadályozott kommunikációs képességek a részvételt és megértést nagy mértékben akadályozzák, különösen, ha a kommunikációs csatornák és műveletek nem azonosak, ill. nem érthetőek. Fogyatékosok esetében, a világról való benyomásszerzés, és a világ felfedezésének lehetősége behatárolt. Bizonyos esetekben, a külső támogatástól való függőség meggátolhatja egy egészséges személyiség kialakulását.

- Értelmi fogyatékosok: Az értelmi fogyatékosok fokának függvényében a személyek énképe és máságának tudata, nagy eltéréseket mutathat – éppúgy, mint a személy kommunikációs képessége és ennek minősége. Abban az esetben, ha a közösségek nem mutatnak nyitottságot és nem támogatják az inklúziót, fennáll a szociális izoláció és az elkülönülés veszélye. Emellett azonban vigyázni kell arra, hogy a mindennapi élet tevékenységeihez ténylegesen szükséges támogatás ne váljon stigmatizálónak vagy csapjon át túlóvásba (ami akadályozza a személyes fejlődést és az önrendelkezés kialakulását).

- Autizmus: Ezekben az esetekben általában a szociális interakciók, a kommunikáció és a beleérzés képessége sújtott, ami a szociális izoláció veszélyét hordozza magában. Az énkép, a motiváció, a realisztikus/optimális célkitűző képességek korlátozottak lehetnek, ami a személyiség fejlődését és az adott közösségen/társadalmon belüli hely megtalálásának folyamatát befolyásolja.

- Viselkedési és emocionális zavarok: A szociális együttélés, a szociális interakció és inklúzió problematikusak lehetnek, a személy énképe valószínűleg nem realisztikus

- Beszédpatológia: A korlátozott kommunikációs képességek és megbélyegzettség következtében kialakult frusztráció befolyásoló hatással lehet egy egészséges személyiségfejlődésre – (ld.4.pontot is).

- Halmozottan fogyatékos emberek: A domináns fogyatékosági szimptomák, az egyéni képességek és szükségletek, az énkép és a közvetlen környezet beállítottsága meghatározóak a mentális fejlődés szempontjából és hatásuk az egyes személyeknél különböző mértékben mutatkozik meg.

4) Beszéd és megértés: Szükségletek az információátvitelnél

A kommunikációs képességekbeli korlátozottság és egy megszakított megértés-híd, a kommunikációs áram mindkét oldalán frusztrációhoz vezetnek.

Kétségbeesett figyelemfelkeltési vágy és rosszul alakított magatartás lehetnek a következmények. A korlátozott kifejezőképességek könnyen megbélyegzéshez, szociális izolációhoz és a kognitív minták és

a szókincs fejlődésének további behatárolásához vezethetnek. Meg kell találni a támogatott és alternatív kommunikáció megfelelő eljárásait egy egészséges szociális kapcsolatteremtés és információcsere létrehozásához, valamint az önálló kifejezés képességének megőrzéséhez.

5) Fogyatékkal élő emberek szocializációja

A fogyatékosok nemcsak a képességek fejlődését és a személy funkcionális szintjeit befolyásolják, de a szociális fejlődési folyamatot is. A fogyatékkal élő emberek énképe befolyásolja motivációjukat és részvételi hajlandóságukat. Valamint a szociális környezet beállítottsága és reakciói meghatározzák, hogy egy személy tevékenységei során, mennyire lesz extrovertált. Másodlagos (szekunder) szociális fogyatékok alakulhatnak ki, ha a környezet nem nyújt elegendő támogatást. Egyes esetekben a túlóvás is egy probléma: a túlóvás meggátolja olyan tapasztalatok megszerzését, melyek a képességek kifejlesztéséhez fontosak lennének. Egy nagy fokú frusztráció csökkenti a motivációt – de a valós élet terén szerzett gyakorlat hiánya akadályozza a tipikus, realiztikus mindennapi környezetbe való beilleszkedést. A szociális inklúzió egy olyan folyamat, mely tapintatos megítélést és a fogyatékkal élő emberek folyamatos támogatását igényli. Emellett a nyilvánosság véleményalakítás útján történő befolyásolása is nagy jelentőséggel bír.

6) Szociális interakciók, barátság, intim kapcsolatok: érzelmi élet, viselkedési normák, értékrendszerek

Az serdülő, érésben lévő személyiség számára a családi környezet nem tudja kielégíteni a szociális kapcsolatok minden szükségletét és nem tud megfelelni az egészséges formában és módon történő szocializáció által támasztott elvárásoknak. A lakhelyhez közel élő és más közösségekhez tartozó kortársak közti interakció hozzájárul a társadalmi inklúzió esélyeinek javításához. Az inklúzió folyamatában a tényleges részvételen és nem az egyszerű fizikai közelségen van a hangsúly. A munkatársi kapcsolatok és a barátságok fontosak a valós és működő szociális hálózatok kialakításához. A serdülőkort követően, a partnerrel különböző szinten megélt intim kapcsolatok pozitívan befolyásolják a kifejezőképeséget, az önrendelkezést, az élettervezést és az emocionális fejlődést. Fogyatékkal élő embereknek bizonyos körülmények között segítségre van szükségük egyéni érdekeik kifejtéséhez és eszközökre ezek másokkal való megosztásához (szociális képességek fejlesztése, támogatott és alternatív kommunikáció, közlekedési eszközök, időmenedzsment, egészségügyi-, szexuális felvilágosítás, stb.) A viselkedési és/vagy etikai normákhoz való alkalmazkodás egy további problematikus téma. Nehézségeket okozhat, hogy a (különösen a szellemi) fogyatékkal élők értelme akadályozza az „elfogadott” kifejezési formák megérzését és a hozzájuk való alkalmazkodást – éppígy a személyes és közösségi tér közti különbségtételt. Másrészt, a társadalomnak rugalmasabban kellene viszonyulnia a fogyatékkal élőkhez általában és az erkölcsi viselkedési normákhoz.

Gyakran abból indulunk ki, hogy az általunk kiképzett személyek „tökéletesek” lesznek, noha a „normáisan fejlődő” fiatalok és felnőttek is válságokon mennek át és egyes szituációkban „nem megfelelően” és „nem elfogadható” módon viselkednek (akkor is, ha ezt később megbánják). Meg kell találni az érzékeny egyensúlyt a képzés, a nyitottság, az elvárások, a tolerancia, az inklúzió és a válságkezelés között.

7) A szocializáció csapdái: az előítéletek és a diszkrimináció kifejlődésének mechanizmusai – lehetőségek ezek megakadályozására

A szocializációhoz vezető úton és a családi életben éppúgy, mint a szélesebb közösségben és a társadalomban is csapdába eshetünk. Az előzőekben már megvitatottuk a túlvás és az önrendelkezés közötti konfliktust, és a 8. pont kifejti továbbá a fogyatékkal élő gyermeket nevelő családok szociális izolációjának veszélyét. Egy további nagy téma a családon belül, a fogyatékkal élő gyermek testvéreivel szembeni pozitív diszkriminációja. A különleges szükségletekkel élő gyermekeknek sok figyelemre van szükségük, így gyorsan a nevelés középpontjába kerülhetnek, és ezáltal egyéb szükségleteket „parkolópályára” szoríthatnak. Általánosan megfogalmazva: a fogyatékkal élő emberekkel szembeni előítéletek gyakran egyszerű tudatlanságból és helyzetük félreértéséből származnak. Az ismeretlen mindig félelmet ébreszt és egyszerűbb elállni a nehézségek útjából, mint - azzal a komoly érdeklődéssel, hogy megoldjuk, még akkor is, ha ez életünket megváltoztatná – tudatosan és mélyrehatóan foglalkozni vele.

A diszkrimináció és a csoportok elválasztása megpróbálnak elrejteni és tudatosan figyelmen kívül hagyni egy problémát. Az ignorálásleközdéséhez aktív felvilágosító tevékenységre és valós (pozitív) tapasztalatok egymással való megosztására van szükség. A normalizáció elvét követve a társadalomnak fel kell felfognia, hogy az emberi együttéléshez vezető egyetlen út az inklúzió és az egyenlőség útja és nincs semmilyen ok arra, hogy bármilyen formában elkülönítsék a csoportokat. Egy ilyen megalapozott inklúzióhoz azonban saját magunk megváltoztatására és képzésre van szükség.

8) A családi élet nyújtotta pszichológiai környezet: Gyermeknevelés

Fogyatékos (és nem-fogyatékos) gyermekek először saját családi környezetükkel kerülnek érintkezésbe. Sok esetben, különleges szükségletekkel élő gyermekek családjainak a közösség részéről előítéleteket és meg nem értést kell tapasztalniuk, mely szociális izolációhoz vezet. A szülőket a nevelési felelősség túlterhelheti, frusztráció és feszültségek alakulhatnak ki. A szülők valószínűleg szorosabb kapcsolatban állnak a szakemberekkel, mint a családtagokkal és barátokkal, ami az izolációt és függőséget még tovább mélyíti. Ilyen esetekben a szocializáció és az egyéniség érése korlátozott és az ebből származó akadályok és deficitek csökkenthetik egy egészséges szociális érése való esélyt, mert a hasadék a normális mértékben és tempóban fejlődő kortársak és a családi egységek között egyre egyértelműbbé válik. Ennek a szituációnak a kialakulását meg kell akadályozni: a korai fejlesztési programok feladata az ilyen folyamatok elleni küzdelem, melynek célja a szociális fejlődéshez szükséges egészséges környezet kialakítása.

9) Empátia, tolerancia, válságmanagement

Egy gyümölcsöző és jól működő társadalmon belüli inkluzív együttéléshez nem elég egy elvakult, meg nem alapozott tudásra épülő emfázis és tolerancia. Egy olyan viselkedés, melyet fogyatékkal élő emberek visszautasítanak, semmiképp sem találhat toleranciára a nem-fogyatékosok körében. Ez rosszul értelmezett tolerancia lenne és a társadalmon belüli szakadékokat csak kiszélesítené ahelyett, hogy áthidalná. A pedagógusok munkájához elengedhetetlen, hogy készséges megértést mutassanak azzal szemben, hogy többek között olyan szituációkban is felelősség nehezedik rájuk, melyekben a belátás mértéke korlátozott és nekik még ilyen esetekben is meg kell kísérelniük tolerálható viselkedési minták gyakorlását (tanítását).

Ha egy ilyen tréning időigényes és folyamán valaki autoagresszióra és/vagy idegenek elleni agresszióra való hajlamot mutat, új válságkezelési módszereket kell kidolgozni egy szociálisan elfogadható viselkedés kialakításának érdekében.

Az ilyen technikák szociális elfogadhatósága nemcsak egy kellemes mindennapi egymásmellettélés megvalósításához fontos, de mindenekelőtt az igazi segítségnyújtáshoz a fogyatékosokkal élő emberek számára: Ha egy beavatkozást például a származási család vagy a fogyatékos személyért felelős személyek nem fogadják el, kicsi a valószínűsége annak, hogy a beavatkozás az elvárásoknak megfelelő hatású lesz.

10) A rehabilitáció pszichológiai tényezői

A rehabilitáció, éppúgy mint a normalizáció és az életminőség javítása, különböző fő pontokat foglal magába. Ilyen például a lakhely/lakóhelyi közösség, a munka, a szabadidő és pihenés, a mentális egészség stb. faktorai. A normalizáció és az egyenlőség elveinek fentiekben felsorolt tényezői (felvilágosító tevékenység és a viszonyulás megváltoztatása, önrendelkezés, képviselő és inklúzió), fontos szerepet játszanak ezekben a folyamatokban. Egy másik fontos tényező a fogyatékos személlyel közvetlenül együtt dolgozó családtagok és gondozók pszichológiai tanácsadása. A felülvizsgálati technikák segíthetnek a konfliktusok kezelésében és egy elfogadható megoldás megtalálásában, valamint a családtagok és a személyzetet fenyegető kiegészítő szindróma megelőzésében.

11) A normalizáció elve és megvalósításának módszerei

A fogyatékkal élőkkel szembeni társadalmi beállítottság hosszú története különböző fejlődési fokozatokat tár fel, a teljes kirekesztéstől, exklúziótól kezdve az elfogadásra, védelmezésre és (kirekesztő) túlváson keresztül az inklúzió gondolatáig. Ma a védelmező támogatásról az egyenlőség gondolatára való átállítás periódusát éljük, mely minden személyt egyenjogú partnerként és ugyanazon jogokkal rendelkező polgárként lát. A normák helyett ma a személyes értékeket, gyengeségeket, erősségeket, individuális potenciált és egyéni szükségleteket tartjuk szem előtt. A társadalmi inklúzióknak egy olyan szintet kellene elérnie, ahol a fogyatékkal élő ember élete megfelel a mindenki más által élt „átlagos” standardnak.

Ezért a szolgáltatások feladata a fogyatékkal élő emberek támogatása a lehető legnagyobb fokú függetlenség, választási és döntési lehetőségek valamint a társadalmi életben való részvétel, képzési, szakmatanulási és munkalehetőségek elérésében. A szolgáltatásokhoz és az információkhoz való hozzájutáshoz a fogyatékkal élő embereknek szükségük van az individuális támogatás formáira. Nagy valószínűséggel, elsősorban az átmeneti szolgáltatásokra lesz szükségük, az iskola és a munka és egy intézményen belüli és egy független élet közti átmenet megkönnyítésére. A részvételi esélyegyenlőség biztosítása érdekében itt a pozitív diszkrimináció egyes fajtái is felhasználhatóak.

2.3. Összefoglalás

A fentiekben említett tartalmi területek szemléltető jellegűek és feladatuk az általános iránymutatás – az egyes tréningcsoportok és szituációk érdekeinek és központi céljainak megfelelően kell őket kiépíteni. Pontosabb információkért, a lokális előírások és kivételek megismerése céljából, forduljon a szakirodalomhoz.

3. Oktatási módszerek

- Előadások
- Bemutatók
- Magyarázatok
- Eszmecserek
- Irodalom elemzése
- Intézmények látogatása
- Szervezett gyakorlati tapasztalatgyűjtés (ha szükséges – a résztvevők személyes háttérének figyelembe vételével)

4. Taneszközök

- Kutatási irodalom
- Jegyzetek
- Videoprezentációk
- Új technikai eszközök

V. MODUL

CSOPORTDINAMIKA ÉS CSOPORTOS ESZMECSERÉK A CÉLCSOPORTTAL

1. Tanulási célkitűzések

A pszichoszociális tanácsadás területén dolgozó szakembereknek, akiknek fogyatékkal élőkkel még kevés tapasztalatuk van, alapismereteket kell szerezniük a szellemi fogyatékkal élő embereknél előforduló jellegzetes pszichológiai és fizikai tényezőkről (így például a testi kolátozottságokról, kognitív folyamatok vagy érzelmek zavarairól). Fogyatékkal élő embereket az aktív, független társadalmi élethez szükséges képességek elsajátításának nehéz időszakában, támogatni kell. A trénernek egy empatis és türelmes személynek kell lennie.

Ez a csoport a modulok során megismerkedik az Alapkészségek Képzési Tréningjéhez szükséges kommunikáció fajtáival és módszereivel. Ezenkívül megtanulja a lehetséges módszerek és eszközök alkalmazását. Így például dolgozni fog a W.-Sherborne módszerrel, mely a másokkal való kapcsolatteremtésre koncentrá (úgy verbális mint a terápia formában) – a mozgásra építve. Ezt a módszert használják:

- a biztonságérzet
- a magabiztosság
- a másokkal szembeni bizalom kifejlesztésére
- a spontaneitás és az aktív cselekvés
- a saját tettekért érzett felelősségtudat, a dolgok menetének elfogadásának képessége
- egy testtudat
- a másokkal való kapcsolatteremtés képességének kifejlesztésére.

Végül a trénerek közelebb kerülnek a fogyatékkal élő személyekhez és a közös szemináriumok során személyesebb szinten is megismerik őket. A későbbi BASKI tréning keretében a képzőknek a résztvevőkkel egyenként is kommunikálniuk kell.

A trénerok képzési kurzusa keretében fejlesztőpedagógusok és a Munkaerőpiaci Szolgálat/Munkaügyi Hivatal képviselői tájékoztatást adnak a fogyatékkal élő emberek jogairól és a rendelkezésükre álló szolgáltatásokról. Előismeretekkel rendelkező résztvevők megoszthatják tudásukat a többi résztvevővel. Így a képzők a későbbiekben képesek lesznek a képzésen résztvevőket a rendelkezésükre álló szolgáltatások használatára felkészíteni.

A Képzők Képzése kurzus során, a résztvevőknek az önrendelkezés és a függetlenség fejlesztésére irányuló gyakorlati egységeket is kell tartaniuk. Például arról, hogy hogyan dolgoznak a kormányzati irodák vagy a munkaügyi hivatalok. A gyakorlat célja, hogy a BASKI képzésben résztvevők szabadon tudjanak kommunikálni.

Jól fel kell készülniük ahhoz, hogy a Képzők Képzése Kurrikulumban leírt oktatási módszereket és módosításokat illető igényekről és javaslatokról eszmecserét tudjanak folytatni a többi résztvevővel. Pontosan ismerniük kell minden egyes résztvevő képességeit és tapasztalatait, ezek későbbi képzésbe való beépítése céljából.

Végül, nagy jelentősége van annak a képességnek, mely lehetővé teszi a szellemi fogyatékkal élő emberek viselkedésének és kifejezőmódjának helyes interpretálását. A képzőnek a különböző viselkedési módokra megfelelően kell tudnia reagálni, a kiválasztott tevékenységeknek illeniük kell egy meghatározott viselkedéshez (pl. ha a résztvevők nyugtalanok, egy színdarab eljátszásának fizikai motivációja hasznos lehet).

A képzőnek úgy kell cselekednie, hogy a fogyatékkal élő emberek kompetenciája garantáltan növekedjen és megfelelő tudásra és képességekre kell szert tennie fogyatékosügyi területen való tevékenységének folytatásához.

Ez után a modul után a kurzus résztvevőinek képesnek kell lenniük:

Tréningegységek elvégzésére a célcsoporttal, a következő szinteknek megfelelő módszerek és tartalmak kiválasztására: melyeken értelmi fogyatékos személyek szociális kompetenciákat sajátítanak el, képesek jó érzelmi kapcsolatokat kialakítani a résztvevőkkel igényeik és javaslataik megértése céljából ;

Nagyon fontos a projektben résztvevők közti jó kommunikáció. Ezért szükséges lenne egy szimbólumokra és gesztikulációra támaszkodó egyszerű nyelv elsajátítása – ez biztosítja a szellemi fogyatékos emberekkel való munka sikerét.

A résztvevőknek információkat kell kapniuk a felnőttképzésről és a fogyatékos személyek rendelkezésére álló támogatási szolgáltatásokról.

A képzőnek ismernie kell Kurt Lewin elméletét. Ebben az elméletben három autoritás-modell létezik

- Az autokratikus modell – erős személyiség vagy nagy hatalom (egyfajta diktátor)
- a demokratikus modell – a többség irányít
- a 'laissez-faire'-modell – a vezető csak megnevezésében vezető, de nem irányít – és a közösség túl kaotikus az irányításhoz

E modul másik fontos aspektusa, hogy bevezet a csoportdinamikával dolgozás elméletébe és munkájába és lehetőséget ad ennek a saját trénerképző csoporton belüli megtapasztalására és kipróbálására.

2. Tanulási tartalmak

2.1. Bevezetés

A képzőknek, tehát a B kurrikulum résztvevőinek, nyomtatványokat osztanak ki, melyeken a fogyatékkal élő személyek fejlődését különböző szintek alapján kategorizálhatják. Ez a dokumentáció a későbbi BASKI tréningek során kerül felhasználásra. Ismertetik a résztvevőkkel a képzési alanyok különböző fogyatékoságaira visszavezethető korlátozottságait. Ezek az ismeretek egy elméleti részt, részletes megfigyeléseket és a résztvevők mindenkori kurrikulumát foglalják magukba.

A résztvevők egymástól függetlenül megállapítják, hogy milyen ismeretekre van szükségük egy fogyatékos személyekkel tartandó óra sikeres levezetéséhez.

A képzőknek tudatában kell lenniük a fogyatékkal élők támogatása során rájuk nehezedő felelősséggel. A képzésben résztvevőkkel fontos és bizalomteljes kapcsolatokat fognak kiépíteni. Ezzel a bizalommal nem szabad visszaélni, a képzés alanyait mindig nyíltsággal és tiszteletteljesen kell kezelni.

A résztvevők közelebbről is megismerkednek a fogyatékos személyek támogatásában alkalmazott különböző munkamódszerekkel és eszközökkel.

A viselkedésanalízis és a kompetensen megfogalmazott kérdések feltétele által megtanulják a csoportdinamikák kiértékelését és a további tréningegységeknek a csoporttagok elvárásainak megfelelő megszervezését. Ez a csoporttagok együttműködésével történik, a viták lezárása és a kérdések megválaszolása után. Abban az esetben, ha a csoport többsége mint kifejezési eszközt a színházat részesíti előnyben, akkor a képzőknek ennek megfelelő előkészületeket kell tennie.

2.2 Főrészt

A képzőknek, akik fogyatékos személyekből álló csoportokat akarnak dolgozni, pontosan ismerniük kell a különböző, fogyatékoságokból adódó értelmi korlátozottságokat és az ezekkel járó mozgásszervi, érzékszervi és emocionális korlátozottságokat.

* Az akadályokat, melyeket a fogyatékkal élők saját maguknak állítanak, fel kell ismerni és feljegyzést kell készíteni róluk. Ezekre az ismeretekre megfigyelés és folyamatos dokumentáció segítségével lehet szert tenni.

* A képzőknek ismerniük kell a csoport minden egyes tagjának személyes tapasztalatait – és a megfelelő oktatási módszert, melyet a résztvevők mindenkori képességeinek függvényében alkalmazni tudnak - ezeket az információkat rögzíteni kell. Az információkat szerepjátékok által, kérdések feltétele vagy mondatok kiegészítettése útján lehet gyűjteni.

* Továbbá fel kell jegyezni, hogy milyen szociális környezet volt befolyással az egyes csoporttagokra, melyek az ehhez kötődő szokások és viselkedési módok, mi vált ki frusztrációt és tartózkodó magatartást a résztvevőből. A különböző természetes vagy mesterséges szituációk által kiváltott reakciókat meg kell figyelni. (pl. Agresszív-e a személy vagy kerül a konfliktusokat?)

* Melyek a személy leggyakoribb reakciói és viselkedési módjai – ezeket az információkat fel kell jegyezni. Ajánlott eszközök: megfigyelés vagy szerepjátékok.

*Milyen testlejtés, szavak és jutalmak erősítenek meg pozitív vagy váratlan viselkedést – ezeket az információkat fel kell jegyezni.

*Milyen teóriákat és modelleket használok segítségként a csoporttal való munkám során és az ebből kialakuló csoportdinamikához?

Pontosabb ismeretek a csoportdinamikához:

A csoportdinamika fogalma

1. minták, mely egy emberekből álló csoportban lezajló folyamatokat foglalják magukba,
2. egy módszer, mely a csoportdinamikai folyamatokat befolyásolja és megtapasztalhatóvá teszi,
3. egy tudományág, mely ezeknek a mintáknak és módszereknek kutatásával foglalkozik.

Csoportfejlesztés

Egy csoporton belüli folyamat magába foglalja a csoport teljes fejlődését, a klasszikus szakaszokat, a szerepek felosztását, a célok és feladatok meghatározását, normák és szabályok megalkotását, a kultúra kialakítását, a hatalom megosztását, az új tagok felvételét, egy harmadik személlyel és más csoportokkal való érintkezést.

Fázisai

Minden csoport szakaszosan fejlődik, mely szakaszok sorrendje mindig hasonló.

Bennis három fázist írt le:

Függőség-alárendelés

Félelem legyőzése, külsőleg közös cél keresése, készséges alárendelés

Ellenfüggőség/ dacolás

Harc, a csoportvezetők hatalmának megkérdőjelezése, a csoport két részre szakadása. Megoldás: tartalmakra, témákra való figyelés, kapcsolatok tisztázása, ismeretnyerés, szabályok felállítása.

Érett közösség - megoldás

Harmóniába menekülés, szolidaritás, a csoport idealizálása, elzárkózás a külvilágtól.

Bekövetkezik a varázslat feloldása, harc és konfliktus alakul ki a személyes kívánságok és a csoport által gyakorolt nyomás között – szabályok, célok, újabb hatalmi harc, bizalmatlanság és hasadás.

Konszenzus keresése: a csoport munkaképesé válik, a szerepek tisztázódnak, normák és szabályok konstruktív és rugalmas beépítése, közös döntéshozás, csoportkultúra kialakulása.

Szerepek

Raoul Schindler karakterisztikus szerepeket nevez meg minden csoporton belül:

Alpha (a vezető), Beta (a szakemberek), Gamma (a dolgozók) és Omega (a bűnbak).

Ezeket a szerepeket mindig betöltik.

A szerepek ilyen jellegű felosztását elsősorban a saját továbbképzési csoportban lehet megfigyelni és felülvizsgálni, és a korábbi csoportok szerepekkel és pozíciókkal szerzett tapasztalataival összehasonlítani. Ennek a témának a kíséréséhez különös szenzibilitásra és elfogadóképességre van szükség úgy az előadó, mint a csoporttagok részéről.

Munkaelvek

Példa: A trénernek kevés eligazítást adnak a munkához, így nem határozzák meg pontosan a felépítést és ezáltal bizonytalanság alakul ki a csoporton belül. Kurt Lewin szerint ez a bizonytalanság tanulási lehetőségekre ad lehetőséget: a régi viselkedési formák felolvadnak (Unfreeze) és így új viselkedési formák próbálhatók ki.

Az itt és most elve

A csoportban elsősorban az épp zajló eseményekből kell kiindulni, úgy, hogy ezek mindenki számára egyformán jelentőssé váljanak, mert így a közös kommunikáció könnyebbé válik. A csoporton kívül végbemenő eseményekkel, melyek például a képző múltjába nyúlnak vissza, csak annyiban kell foglalkozni, amennyiben ezek az aktuális csoporton belüli folyamatok megértéséhez segítségül szolgálhatnak.

Visszajelzés (feedback)

Mivel a csoportdinamikai tréning lényege a csoporton belüli folyamatok közös megértése, ezért fontos a egyéni tapasztalatok megosztása a csoport többi tagjával.

Csoportdinamikai beavatkozás

Ez lehet egy elméleti anyagbevitel, egy szituáció leírása vagy analízise, egy visszajelzés, egy feladat vagy utasítás, egy kérdés vagy egy gyakorlat. A közbeavatkozás után a csoport újra magára lesz utalva és magának kell eldöntenie, hogy milyen felismerésekre jutott a beavatkozás által és hogyan akarja ezeket a további csoportmunka folyamatában felhasználni.

Ezek az ismereteket, valamint a személyes megfigyeléseket és a csoporttagok által elsajátított új képességeket is fel kell jegyezni.

2.3. Összefoglalás

A képző csoportdinamikákat és emberi kapcsolatokat figyel meg, valamint ezek változásait és az őket befolyásoló tényezőket. A csoport egy organikus képződmény és minden aktivitás, mely központi súlyú cselekvését pozitívan befolyásolja, garantálja a függetlenebb élethez szükséges kompetenciák elsajátításának sikerét. A képzőnek a csoporttagokkal együtt is megfigyeléseket és vizsgálatokat kell végeznie, ezekből következtetéseket kell levonnia és további tevékenységeket kell terveznie.

3. Oktatási módszerek

- Előadás a tréningmódszer felhasználásáról és a fogyatékkal élőkkel végezhető tevékenységek fajtáiról és lehetőségeiről
- Szemináriumok, melyek ennek a módszernek gyakorlati alkalmazását mutatják be, gyakorlatok ehhez az alkalmazási módszerhez
- Előadások a szellemi fogyatékkal kapcsolatos elméleti ismeretekről, a csoportdinamikáról és a csoportos vitákról.
- Filmek, videók
- Dokumentációanalízis – Fogyatékkal élőkről készült iskolai feljegyzések áttekintése

4. Segédeszközök

- Flipchart- táblák
- DVD-k
- Előadások füzet formátumban, például: Fogyatékkal élő emberek kézikönyve, az Európai Szociális Charta, Fogyatékkal élő embereket megillető különleges jogok versenyképes munkaterületen
- Piktogramok és szimbólumok a kommunikációhoz
- Fogyatékkal élő emberek által készített műalkotások a kifejezés és dinamikák analíziséhez. Az alkotómunka mindig egyfajta kifejezési forma, legyen dinamikus vagy statikus, színes, világos vagy elmosódott. A kreatív alkotói munkára építve bepillantást lehet nyerni a szerző érzelmvilágába vagy kommunikációs módszerébe.
- Multimédia projektor

VI. MODUL

A PSZICHOSZOCIÁLIS TANÁCSADÁS FORMÁINAK ADAPTÁLÁSA A CÉLCSOPORTRA

1. Tanulási célkitűzések

A BASKI projekt keretében kiképzett trénerok csoportjának a pszichoszociális tanácsadás minden ismert formáját úgy kell módosítani, hogy ez a célcsoporttal végzendő munkájába illeszkedjen (a fogyatékkal élőkkel végzett munkába). Feltételezzük, hogy ennek a foknak az elérésekor a képzés alanyainak csoportja már meg tudja ítélni a nehézségi fokot, melyen fogyatékkal élő emberektől információkhoz juthat és képességeiket fokról fokra támogatni tudja. Minden, a csoportmunka keretében kivitelezett tevékenység középpontjában a tagok egyéni pszichológiai-fizikai képességeinek kell állnia.

A képzőnek először el kell sajátítania a fogyatékkal élő emberek által küldött üzenetek felvételének és interpretálásának képességét. A szavak, szimbólumok és bizonyos stressz-szituációban fellépő viselkedésminták alapján, a tréner képes a problémák analizálására és beavatkozási módszerének helyes alakítására. Ha a tréner bizonytalanul érzi magát és nincs tisztában a beavatkozás szükségességével, fontos, hogy visszatérjen a kiindulópontjához. Ennek a modulnak a célja annak tudatosítása, hogy a pszichoszociális tanácsadást mindig az illető személyhez és a személy határaihoz kell igazítani.

Ezután a modul után a képzésben résztvevő személynek képesnek kell lennie arra, hogy ki tudja választani munkájához a fogyatékkal élő emberek képességeinek, szükségleteinek és elvárásainak megfelelő tartalmakat és módszereket. A résztvevők egyéni képességeit mindig szókincsük és szellemi képességeik függvényében kell analizálni.

Ezután a modul után a tréner képes lesz a pszichoszociális tanácsadás hatásos formáinak kiválasztására, és a célcsoport profitálni fog ezekből az információkból és a javasolt módszerekből.

Továbbá javasolt, hogy a tréner a résztvevőkre mint szakemberekre tekintsen és szükség esetén más érdeklődőkkel is tanácskozzon.

A megismerik a pszichoszociális tanácsadás BASKI tréningben alkalmazható formáit, és a fogyatékkal élők számára a BASKI mellett illetve ezen kívül rendelkezésre álló támogatási lehetőségeket. Alapvető fontosságú a BASKI határainak felismerése és megőrzése, valamint a megfelelő beavatkozás és tanácsadás.

2. Tanulási tartalmak

2.1. Bevezetés

A célcsoport bevonásával történő közös szemináriumoknak is a tréning részét kell képezniük. – így a trénernek csoportja visszajelzést kap és megtanulja, hogy a pszichoszociális tanácsadás mely módszerei alkalmasak leginkább a résztvevők számára, mely módszereket kell megismételni és melyek tűnnek hatástalannak és utasított vissza a célcsoport.

A képzők és a célcsoport között kialakult kapcsolatok nagy befolyással vannak a tréning hatására. A jó kapcsolatok biztonságérzetet keltenek és a tanulás során jelentősen megnövelik az esélyeket a sikerre.

2.2. Főrészt

A tréningnek a célcsoporttal és ezen belül a képzők képzése területén szakembereknek számító személyekkel végzett közös tevékenységekből kell állnia.

A képzők a szakértőknek különböző pszichoszociális tanácsadási formákat javasolnak – ez színház formájában, különböző jelenetek útján történik. A fogyatékkal élő emberek alkotják a közönséget, mely különböző eszközök felhasználásával (taps, szimbólumok, taglejtések, viták) juttatja kifejezésre az adott jelenet után helyeslését vagy visszautasítását. Ebben a formában járulnak hozzá a szakemberek aktívan a kis előadások kialakításához.

A képzők gyakran játszanak egy jelenetet, melyben a személy a barátját nem akarja elkísérni az úszómedencéhez. A barát elmegy, szomorú és boldogtalan. Felmerül a kérdés: Jó volt ez a figurának, hogy visszautasította?

Sok szakértő „nimmel” fog válaszolni.

Most felmerül a kérdés: Hogyan tudnánk megváltoztatni a véleményét?

Itt több lehetőség is felmerül és a képző analizálja a résztvevők/szakértők korábbi tapasztalatait, melyek őket egy adott válaszra készítették. Ha a résztvevők egyike úgy gondolja, hogy a barátot meg kellene verni és rákényszeríteni a véleménye megváltoztatására, a képző feltételezheti, hogy a résztvevővel szemben korábban erőszakhhoz folyamodtak. Más résztvevők azt javasolják, hogy a barátot édességekkel kellene megvesztegetni, ami arra enged következtetni, hogy ezt a résztvevőt korábban már „megvesztegették” hasonló módon.

Ez a játék tovább fejleszthető azáltal, hogy újabb információkat szőnek bele a jelenetbe. Például a barát azért utasítja vissza, mert kínos lenne neki bemenni az úszómedencébe. A képző ezáltal többletinformációkhoz jut a szakértők fogékonyságát illetően.

A közös tevékenységek során a tréner mindent pontosan megfigyel és feljegyzéseket készít. Természetükből kifolyólag, ezek a feljegyzések bizalmas jellegűek.

A következő szinten a közös egységekről készült videófelvetelek megtekintésére kerül sor, a szakértők részvétele nélkül, majd megtárgyalják a munka során bevezethető pszichoszociális tanácsadási formákat.

A tréning résztvevői megosztják egymással korábbi, fogyatékosokkal végzett munkájuk tapasztalatait és megpróbálják ezeket a pillanatnyi szituációhoz igazítani.

Áttekintés a pszichoszociális tanácsadási formákról:

Mint későbbi BASKI képzőknek, a résztvevőknek feltétlenül ismeretekkel kell rendelkezniük a fogyatékkal élő emberek számára létező alternatív tanácsadási formákról. A fogyatékkal élő személyek informálása, segítése és erősítése más vagy alkalmasabb tanácsadási vagy terápiaformák igénybevételéhez, a tanácsadók lényeges központi feladata.

A pszichoszociális tanácsadások különböző szolgáltatások sokaságát foglalják magukba. Közös vonásuk, hogy mindegyikük az emberi gyengeség és a környezet reakciói közti összeköttetés kialakításán dolgozik.

Pszichológiai tanácsadás

A pszichológiai tanácsadás egy összetett, emberek közti interakció egy professzionális tanácsadó és egy vagy több, az ember érzéseivel, cselekvésével és gondolkodásával kapcsolatos témákban tanácsokat igénylő személy között. A pszichológiai tanácsadás tartalmát és időtartamát tekintve behatárolt és többnyire tisztázó és vagy megoldásorientált jellegű.

A pszichológiai tanácsadás általános célja, a tanácsot keresők egyéni céljai mellett, az életminőség javítása.

Ez az ajánlat különösen akkor hasznos, ha a BASKI tréningen belül egyes témák és tartalmak megismétlődnek, rögződnek, és a csoportos foglalkozás időtartamába nem férnének bele. Az érintettek a BASKI tréningen belül további információkat kaphatnak a kísérési és tanácsadási lehetőségekről.

Szenvedélybeteg tanácsadás

A szenvedélybetegek segítségével foglalkozó tanácsadók feladata a betegek segítése a függőség legyőzésében. Ők egy szükségcímet jelentenek mindazoknak, akik állapotukon változtatni akarnak és ehhez segítségre van szükségük. A függőség formái az alkoholtól, a kábítószeren keresztül, a játékszenvedélyig terjednek. Ennek legyőzéséhez a szenvedélybeteg tanácsadás megfelelő és kompetens támogatást és kísérést kínál, mely a BASKI tréning keretében nem ajánlható fel ugyanebben a méretben.

Mediáció

A mediáció akkor kerül bevetésre, ha legalább két ember veszekszik egymással és nem tudnak megegyezésre jutni. A feladat a közvetítés szerepében, az egyeztetésben és egy megegyezés elérésében áll. Ez a megoldás az érintett feleknek sok pénzt, időt és idegeskedést takaríthat meg. Mediációkat vállalkozásokban, családokban és olyan szituációkban alkalmazzák, ahol egy vita lezárása céljából megoldást kell találni. Itt is szükséges a BASKI tréning és az ezen belüli határok felismerése és megóvása. Ezáltal biztosítható egy kompetens tanácsadás és a résztvevők védelme .

Pártanácsadás

A pártanácsadásban a pár áll a középpontban, meglévő nehézségeivel és konfliktusaival együtt. A régi mintákat kielemezik és átgondolják a pártanácsadó segítségével és új egymással szembeni bánásmódot találnak.

Házassági tanácsadást különböző tanácsadók és intézmények kínálnak.

Coaching

Általánosan, a coachingon belül két különböző alkalmazási területet különböztetnek meg: a coachok egyrészt személyes, másrészt üzleti területen kerülnek bevetésre. A coaching fogalma alatt általában egy szemmagasságban történő tanácsadást értünk, melynek keretében a coachok problémák megoldásában segítenek. A coachok módszerek széles választékához fordulnak a fejlődés kísérésénél, de ezt megoldások előírása nélkül teszik. A coaching egy erősen célorientált tanácsadási módszer.

Többet a témához: Kurrikulum C „Európai Tanácsadók” és az „Intézményi szaktanácsadás” kézikönyvekben találunk.

Lelkigondozás

Lelkigondozást elsősorban templomok kínálnak fel. Célja az emberek támogatása és tanácsadása a hit segítségével.

A lelkigondozás pl. internetes vagy telefonos lelkisegély-szolgálat formájában történő igénybeviteléhez, a vallási hovatartozás nem releváns.

A lelkigondozás csaknem mindig ingyenes.

További példák a pszichoszociális területen tevékenykedő tanácsadókra

- adósságkezelési tanácsadás
- egészségügyi tanácsadás
- tanácsadás mobbing/lelkiterror áldozatainak
- tanácsadás messie-szindrómában szenvedőknek
- tanácsadás férfiaknak
- tanácsadás apáknak
- tanácsadás nőknek
- tanácsadás anyáknak
- közlekedépszichológiai tanácsadás

- tanácsadás áldozatoknak
- szexuális tanácsadás
- stb.

<http://www.filandra.de/kompetenz/psychosoziale-beratungen.php>

Pszichoterápia

A pszichoterápia szellemi-lelki, testi és pszichoszomatikus betegségekben, szorongásban vagy viselkedési zavarokban szenvedő emberek pszichológiai, vagyis a verbális és nem-verbális kommunikáció tudományosan megalapozott módszereinek szisztematikus alkalmazásával történő kezelését jelenti. A pszichoterápiás kezelés jogi és elméleti keretfeltételei miatt, határozottan elkülönül a többi pszichoszociális tanácsadási formától és a professzionális (munka)kapcsolatok formáitól.

További példák a terápiaformákra

- művészeti terápia
- testterápia
- logopédia
- ergoterápia
- zeneterápia
- táncterápia
- fizioterápia
- stb.

<http://de.wikipedia.org/wiki/Therapie>

2.3. Összefoglalás

Miközben a résztvevők a képzők fogyatékossgal élő emberekkel szerzett egyéni tapasztalataiból és ismereteiből profitálnak, egyidejűleg elkötelezik magukat, hogy mindent meg fognak tenni a fogyatékkal élők autonóm, független életre való felkészítésének érdekében. A résztvevőkkel szemben mindig tapintatosan és tiszteletteljesen kell viselkedniük és egyidejűleg tudásukat, tapasztalataikat és szeszibilitásukat úgy kell felhasználniuk, hogy ezek hozzájáruljanak a BASKI tréning sikerességéhez.

3. Oktatási módszerek

- Előadások a tréningmódszerek használatáról és az aktivitások palettájáról
- Szemináriumok, melyek ezen módszerek gyakorlati hasznát demonstrálják és a módszereket gyakorolják
- Színház
- Eszmecserek/viták

4. Segédeszközök

- Flipchart-táblák
- Különböző tanulással végződő történetek jelenetei
- Szimbólumok, melyek érzelmi stádiumokat mutatnak
- A pontozás egyszerű formái és az értékelés
- Videofelvételek fogyatékkal élőkkel tartott órákról

VII. MODUL

AUGMENTATÍV ÉS ALTERNATÍV KOMMUNIKÁCIÓ

1. Tanulási célkitűzések

- A kommunikáció alapjai
- A támogatott és alternatív kommunikáció alapjai
- Háttérinformációk kommunikációs segédeszközökről, elsősorban az alapkészségeket fejlesztő tréning módszertani és elméleti anyaga: Mit nevezünk kommunikációs segédeszköznek? Milyen szimbólumnyelvek léteznek és melyeket alkalmazzák az alapkészségeket fejlesztő tréning során?
- A kommunikáció és a támogatott és alternatív kommunikáció elveinek alkalmazása, valamint a tananyag gyakorlatba való átültetése a célcsoporttal való munka keretében.

Ezután a modul után a képzésben résztvevőknek alapismeretekkel kell rendelkezniük a fogyatékkal élő emberek kommunikációja – és különösen a támogatott és alternatív kommunikáció témájában. Jól kell ismerniük a támogatott és az alternatív kommunikációhoz kapcsolódó háttérinformációkat és tudniuk kell, hogy ez a koncepció hogyan illeszthető be az alapkészségeket fejlesztő tréningbe. Képesnek kell lenniük módszertani anyagok alkalmazására és szükség esetén ügyfelek számára, új módosított anyag felkínálására. Ennek az egységnek egyik fontos célja az egyéni kommunikációs szükségletek felismerése. Ennek ellenére ez a fejezet nem tartozik a támogatott és alternatív kommunikáció tréningegységei közé, hanem csak áttekintést ad róluk és az alapkészségeket fejlesztő tréning keretein belüli alkalmazásukra vonatkozó irányelvekről.

2. Tanulási tartalmak

2.1. Bevezetés

“Az ember nem tud, nem kommunikálni.” (Paul Watzlawick) Ez a híres megállapítás leírja, hogy a viselkedés minden formája egyben a kommunikáció egy formája is, és egy viselkedésnek nem kell feltétlenül egy ellenviselkedést kiváltania – tehát lehetetlen, nem kommunikálni. A kommunikáció szó latin eredetije (*communicare*) „megosztást”, „közzétételt”

„részvételt” jelent. A mindennapi életben kommunikáció szóban, gesztikulálás vagy arckifejezések útján, írásban vagy képek segítségével történő információcserét jelent. Az egyik gyakran előforduló kommunikációs modell, a befogadási vagy kódolás-dekódolás-modell:

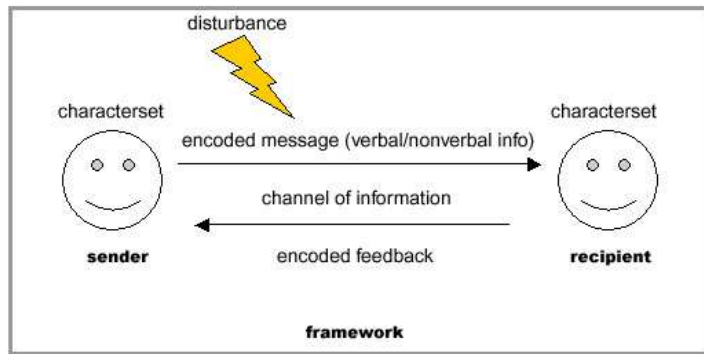

Bild 1: <http://de.wikipedia.org/wiki/Sender-Empf%C3%A4nger-Modell>, 22/05/2006

Ez a modell a kommunikációt mint egy küldő és egy befogadó közti üzenetátvitelt definiálja. Az üzenetet kódolva, egy jel formájában, egy közvetítőcsatornán keresztül továbbítódik. Egy sikeres kommunikáció szempontjából fontos tényező, hogy a küldő és a befogadó ugyanazt a kódolást használja az üzenethez. eltérő esetben, az üzenet egy zavar következtében megváltozhat.

A kommunikáció általában egy tudás megszerzésére használatos eszköz. A kommunikálásnak különböző céljai lehetnek: információszerzés vagy továbbadás, szándékok, vélemények, érzések nyilvánítása, kérés kifejezése, problémák megoldása, események leírása, új viselkedési formák elsajátítása, interakció, beszélgetések vagy párbeszéd folytatása (ld. S.W. Blackstone/D.M. Bruskin 1993). Az ember általában verbálisan kommunikál. Sok ember azonban nem képes erre, ennek a csoportnak a segítésére AAC-módszereket használnak, azaz támogatott vagy más alternatív kommunikációs eszközt.

2.2 Főrészt

A támogatott és alternatív kommunikáció definíciója

A klinikai gyakorlat egy területe, mely megpróbálja a súlyos és expresszív kommunikációs zavarral küzdő személyek korlátozottságát vagy fogyatékosságát átmenetileg vagy maradandóan kompenzálni. (http://aac.unl.edu/academic/AACGBM1.html , 22/05/2006, Übs. d. Verf.) A hangzó beszéd kiegészítésére vagy helyettesítésére, nem-verbális formák kerülnek alkalmazásra. (vgl. S. von Tetzchner/M.H. Jensen 1997)

A támogatott és alternatív kommunikáció olyan embereknél alkalmazható, akik veleszületett vagy szerzett fogyatékosságuk miatt nem, vagy csak alig tudnak beszélni. Ezek olyan

gyerekek, fiatalok vagy felnőttek, akik a rendelkezésükre álló kommunikációs lehetőségekkel nem tudnak kielégítő módon kommunikálni. A következő személyek tartoznak ebbe a csoportba:

- Veszélyeztetett fogyatékkal élő emberek (agybénulás, értelmileg akadályozott emberek)
- Progresszív betegséggel élő emberek (izomsorvadás, amiotrofikus laterális szklerózis)
- Fogyatékkal élő emberek, akik fogyatékoságát egy baleset (fejsérülés) vagy szélütés okozta
- Átmenetileg korlátozott beszédképességű emberek (tracheostomie - gégemetszés)

(v.ö. U. Kristen 2002)

A támogatott és alternatív kommunikáció fő célja a kommunikációs lehetőségek javítása és fejlesztése. A támogatott és alternatív kommunikáció stratégiái két csoportra oszthatók: külső segítséggel és anélkül történő kommunikáció:

Külső segítség nélküli kommunikációs módszerek:

- Vokalizációk
- Taglejtések
- Jelnyelvi beszéd
- Fejbólintás
- Szemkifejezés

→ a kommunikáció ezen módszerei a használó testére vonatkoznak – a test kommunikatív üzeneteket továbbít

Kommunikációs módszerek külső segítséggel (v.ö. metodikai és didaktikai anyag): Ezekhez a módszerekhez készülékekre vagy felszerelésekre van szükség, melyek a papírtól és ceruzától a legmodernebb beszéd-szintetizátoros számítógépekig terjedhetnek:

'Lite Technology' (nem elektromos segédeszközök, mint kommunikációs táblák, stb..)

- 'High Technology': hozzárendelt rendszerek és nem hozzárendelt készülékek és berendezések
  - *Hozzárendelt rendszerek: kizárólag az augmentatív és alternatív kommunikáció céljaira kifejlesztett rendszerek, melyek alkotóelemei fontosak a kommunikációhoz (Soft- és Hardware)*
  - *Nem hozzárendelt rendszerek: berendezések, melyeket nem speciálisan az augmentatív és alternatív kommunikáció céljaira fejlesztettek ki, de kis módosításokkal az augmentatív és alternatív kommunikáció rendszereiként is felhasználhatóak (pl. PC-k, Laptopok speciális szoftverrel)*

○

(v.ö. S.L. Glennen/D.C. DeCoste 1997)

A legtöbb beszédképtelen ember a kommunikáció több formáját is használja, melyek módszereit segítségével vagy anélkül kombinálja.

Az augmentatív és alternatív kommunikáció rendszereihez való hozzáférés különböző módszerekkel történhet. A hozzáférési módszer meghatározza, hogy a felhasználó hogyan választ ki egy szimbólumot a berendezésen.

- Közvetlen kiválasztási módszer: jellemzően, a jó testi képességekkel rendelkező felhasználók használják ezt a módszert. A felhasználó minden lehetséges szimbólumot meg tud mutatni a (pl. az ujjával, kezével, más testrészeivel, szemmozgásával, helyzetjelölővel, stb.)
- Indirekt kiválasztási módszer: Korlátozott testi képességű emberek nem tudnak közvetlenül hozzáférni a szimbólumokhoz – ők a szkennelési hozzáférési módszert alkalmazzák. „ A szkennelésnél szimbólumok nagy választékának szisztematikus rendelkezésre bocsátásáról van szó a felhasználó számára. Ha a felhasználó elért a kívánt szimbólumhoz, kiválasztja.”(S.L. Glennen/D.C. DeCoste 1997, 62, Übs. d. Verf.).
  - Szkennelési módszerek külső segítség nélkül: pl. a kommunikációs partner sok kérdést tesz fel és minden válasz után megvárja az igen-nem választ
  - Szkennelési módszerek külső segítséggel: Általában gombnyomással (egy kapcsoló működtetésével, ha a kívánt választék megjelenik a berendezésen)– további információkért forduljon a rendszerező módszertani anyaghoz

Szimbólumok

Grafikai szimbólumok gyakran kommunikációs segédeszközökkel kombinálva kerülnek alkalmazásra, melyek az egyszerű mutatótáblától, számítógépes technológiára alapuló berendezésekig terjednek. A következő részben a leggyakrabban alkalmazott képjelrendszerek kerülnek bemutatásra. (v.ö. S.L. Glennen/D.C. Decoste 1997, S. von Tetzchner/M.H. Jensen 1997). Példák minden egyes képjelre, ld. 2. kép

Bliss: a Bliss-szimbólumokat Charles Bliss fejlesztette ki 1949-ben. Célja egy olyan egyszerű képnyelv kidolgozása volt, mellyel legyőzhetőek a nyelvi akadályok. „A Bliss-nyelv egy generatív, a szimbólumok rendjére és kombinációjára vonatkozólag, meghatározott szabályokkal rendelkező képjel-rendszer.” (S.L. Glennen/ D.C. DeCoste 1997, 118, Übs. d. Verf.) A Bliss-szimbólumok esetében, a különböző jelentések kifejezésére 100 alapelemet lehet kombinálni szemantikai szabályok alkalmazásával.

PIC (Pictogram Ideogram Communication Symbols): Szellemi fogyatékos és jelentős beszédnehézségekkel élő emberek esetében ez a rendszer nagyrészt kiszorította a Bliss-nyelvet. Ezek a szimbólumok olyan rajzok, melyek fekete alapon fehér körvonalakat formálnak. A PIC jelek száma országonként változik. PIC-et többnyire az északi országokban és Portugáliában használják.

Rebus: Ezt a 950 grafikai jelből álló szimbólumnyelvet gyerekek olvasásra tanításának céljából fejlesztették ki.

PCS (Picture Communication Symbols): PCS az európai országokban széles körben elterjedt. A PCS kb. 3000, különböző kategóriákba osztott jelből áll. PCS létezik nyomtatott vagy színes ábrák formájában, kommunikációs szoftveren is (Boardmaker). A szoftver lehetővé teszi a szimbólumok igény szerinti megváltoztatását, melyek többnyire az augmentatív és alternatív kommunikációban használt készülékekben kerülnek felhasználásra. Az alapkészségeket fejlesztő tréning PCS- szimbólumokat használ a kommunikáció segítésére.

A bevezetésben több okot is felsoroltunk arra vonatkozóan, hogy miért kommunikálunk. De mit jelent valójában beszédképtelennek lenni és korlátolt kommunikációs képességekkel élni?

- Ezek az emberek kevés az irányú tapasztalattal rendelkeznek, hogy mit jelent, ha megértik az embert
- Kevés tapasztalatuk van ahhoz, hogy környezetüket manipulálják és életükhöz új ötleteket dolgozzanak ki
- Behatárolt lehetőségeik vannak önmaguk prezentálására
- Rá vannak utalva másokra és környezetükre

Ezek a negatív tapasztalatok, melyek többnyire annak a ténynek a következményei, hogy a személy nem tud beszélni, alacsony önértékelésben, csökkent önrendelkezésben, stb. Nyilvánulhatnak meg. Ezért is nagyon fontos nem beszédképes embereket kommunikációs képességeik egyéni szükségleteiknek megfelelő javításában támogatni.

2.3. Összefoglalás

Augmentatív és alternatív kommunikáció és az alapkészségek fejlesztési tréningje

Az alapkészségeket fejlesztő tréning során az embereket kommunikációjukban kell segíteni – nagyrészt külső segítség nélküli vagy ezzel kiegészített kommunikációs módszerekkel, elsősorban a módszertani anyagban található képekkel és PCS-szimbólumokkal. A projekthez a PCS-szimbólumokat választották ki, mert jelen pillanatban ezek a legismertebb és a felhasználók által legkönnyebben kezelhető szimbólumok.

A következő részben az augmentatív és alternatív kommunikáció alapjai és módszerei kerülnek bemutatásra az alapkészségeket fejlesztő tréninggel összefüggésben. Nincs semmilyen előírás arra, hogy melyik szimbólumokat kell elsőként kiválasztani. Az augmentatív és alternatív kommunikáció minden személy részére egy egyéni koncepció.

Minden beavatkozás előtt kontrollálni kell a meglévő kommunikációs képességeket (ld. Esettanulmány-kérdőív). Fontos, hogy a képzőnek egy alapelképzelése legyen arról, hogy a nem-beszédképes személy hogyan kommunikál – és ehhez milyen egyéni kommunikációs stratégiákat alkalmaz. A meglévő kommunikációs képességeket nem szabad új szimbólumokkal vagy jelekkel helyettesíteni. Az első szimbólumok és képek kiválasztásánál a következőkre kell ügyelni:

- A kiválasztásnak a nem-beszédképes személy számára pozitív eredményt kell hoznia.
- A kiválasztás alapját a szimbólumokat használó személy szükségletei, kívánságai és érdekei kell képezzék.
- A szimbólumok prezentációjának nagysága, színe (egyszerű, kommunikációs tábla, stb.- ld. metodikai és didaktikai anyag) a felhasználó szükségleteitől függ.
- A szimbólumokat gyakran és mindenkinek használnia kell a nap folyamán. A szimbólumok kezeléséhez és megtanulásához gyakori ismétlésekre van szükség. A kísérőknek olyan szituációkat kell teremteniük, melyekben a nem-beszélő személynek lehetősége nyílik a kommunikációra.

Nem-beszédképes személyekkel folytatott beszélgetések során:

- A beszédtempó le redukálódik
- A nem-beszélő személy szóincse korlátozott lehet.

Fogyatékoságukból kifolyólag nem-beszédképes embereknek

- Megváltoztatott vagy hiányos nem-verbális jelek
- Kevés konverzációs tapasztalatuk – mely a kommunikáció szabályainak hiányát vonja maga után.
- Szerepükhöz nem illő, szokatlan viselkedésük van.

Ennek az egységnek áttekintést kell nyújtania és rövid bevezetőként kell szolgálnia az augmentatív és alternatív kommunikáció témájához. A gyakorlatok után a képzésben résztvevőknek egy alapelképzelésük kell legyen az augmentatív és alternatív kommunikáció koncepcióiról és képesnek kell lenniük arra, hogy ezeket az alapképességeket fejlesztő tréning során felhasználják. A tudás elmélyítéséhez egy külön tanfolyam elvégzése szükséges.

3. Oktatási módszerek

A következő oktatási módszereknek kell alkalmazásra kerülniük (képzőknek)

Éntudat-gyakorlatok:

Milyen érzés beszédképtelennek lenni? Érzések, problémák, stb. A résztvevőknek párokat kell alkotniuk – jobb, ha a személyek nem ismerik egymást közelebbről. A gyakorlatoknak a következő sorrendet kell követniük. Az üzenetek csak példák, melyeket meg lehet és kell változtatni.

- 1. gyakorlat: Minden személynek egy mondatot kell mondania: „ Holnap van a születésnapom.” „Ma szép az idő.”
- 2. gyakorlat: Egy személy nem beszédképes és csak gesztikulációval és arckifejezésekkel tud kommunikálni. „ Szeretnék egy szelet kenyeret enni sajttal”- „mondja” a beszédképtelen személy. A beszélni tudó személynek kérdéseket kell feltennie, hogy megtudja, mit szeretne a másik személy. Öt perc után szerepet cserélnek.
- 3. gyakorlat: Az egyik személy beszédképtelen és csak igennel vagy nemmel tud válaszolni – hogy hogyan helyesel vagy utasít vissza valamit, előre meghatározott (bólintás, fejrázás, stb.). Az üzenet lehetne: „ A székem kényelmetlen.” A beszélni tudó személynek kérdéseket kell feltennie, hogy megtudja, mit szeretne a másik személy. Öt perc után szerepet cserélnek.

--	--	--	--	--

- 4. gyakorlat: A nem beszédképes személy felhasználja ezt a rácshálót az üzenete öt képben való ábrázolásához. „Jövő héten fodrászhoz szeretnék menni.” A beszélni tudó személynek kérdéseket kell feltennie, hogy megtudja, mit szeretne a másik személy. Öt perc után szerepet cserélnek.

Csoportmunka – esettanulmányok: A résztvevők csoportokban dolgoznak. Egy nem-beszélő ügyfélre gondolnak és elgondolkodnak a következő kérdéseken (és válaszokon):

- Hogyan kommunikál a személy ebben a pillanatban:
  - Hogyan reagál a beszédre?
  - Képes arra, hogy egyetértését visszautasítását kimutassa? Hogyan?
  - Képes annak kimutatására, hogy szüksége van valamire? Hogyan?
  - Figyel a beszélgetésekre és reagál a tartalmukra?
  - Tud tagadni vagy helyeselni? Hogyan?

- Használ jeleket, szimbólumokat, gesztikulációt, szavakat, hangokat – milyen szituációkban?
- A viselkedése célirányos?
- Képes aggódást mutatni, ellenkezni? Hogyan? Stb.
- Milyen képességei vannak a személynek?
  - Motorikus képességek
  - Felvétel, felfogás
  - Érzékszervi és mozgásszervi koordináció
  - Szellemi/intellektuális képességek
  - Szociális kompetencia
- Lehetőségek a kommunikációra:
  - Hol van a személynek lehetősége kommunikációra. Érdeklődési körök, napirend, stb.

→ Póbjon meg egy egyéni kommunikációs tervet összeállítani az alapkészségeket fejlesztő tréning számára a különböző kommunikációs módok felhasználásával.

Egy „kommunikációs útlevelel” összeállítása: (Lásd BASKI Tréning Kurrikulum, III. modul, módszertani anyag)

Csoportos eszmecsere: minden szerepjáték/gyakorlati feladat után visszajelzést kell adni és kapni a résztvevőkről és a csoport másik részéről a következő kérdések segítségével: Mi ment jól? Mi ment kevésbé jól? Min lehetne változtatni? Hogy éreztem magam a gyakorlat közben? Ötletek, javaslatok, stb.

4. Taneszközök

- Szoftver Boardmaker: Képjel-szimbólumkártyák készítése (Id. módszertani anyag)
  - Éntudat-gyakorlatok (lásd fent)
  - A kommunikáció és az augmentatív és alternatív kommunikáció területéhez fűződő irodalom (Id. Linkek és irodalom)
  - Fotók és képek kommunikációs táblákon, példák a különböző szimbólumokra (lásd módszertani anyag)
- Videoanyag az augmentatív és alternatív kommunikációról, ha elérhető, Pl.:
 Németül: „Auch wer nicht sprechen kann hat viel zu sagen”
 Angolul: “In other words”
- Testbeszéd
  - Információs anyag a tananyag összefoglalásával, a fontosabb esettanulmányokat és a különböző szituációkban lehetséges megoldásokat az egységek keretében kell feldolgozni.

VIII. MODUL

SPECIÁLIS KÖRÜLMÉNYEK

1. Tanulási célkitűzések

A résztvevőket informálják a következő témákról:

A BASKI TRÉNING MINŐSÉGI KRITÉRIUMAI

A résztvevőket informálják a titoktartási kötelezettségről, az információtovábbadási és a dokumentációs kötelezettségről. A résztvevőknek képesnek kell lenniük ezek csoportos munka és példák általi elsajátítására és gyakorlására. A résztvevők tapasztalatokat szerezhetnek és lehetőségük nyílik fogyatékkal élő emberek támogatott kommunikáció és egyéb anyagok felhasználásával történő tájékoztatására. Segédeszközök alatt flipchart-táblára vagy kártyákra rajzolt szimbólumokat, babákat, „Könnyebben- olvasás”-formátumú segédanyagokat, valamint kép és hanganyagokat értünk. A fogyatékkal élők szükségleteitől függ, hogy melyik anyag kerül felhasználásra.

A résztvevőkkel meg kell értetni, hogy a fogyatékkal élőkkel végzett munka során, milyen fontos a rendszeres reflexió. Rendszeresen felül kell vizsgálni, hogy a résztvevők mennyire elégedettek a BASKI tréninggel. Ez a kiértékelés különböző módon történhet: például szimbólumok, egy elégedettségi skála vagy visszajelzések segítségével (további módszerek a BASKI Tréning Kurrikulumban). Ezekkel a módszerekkel a fogyatékkal élő embereknek lehetőségük nyílik saját véleményük kialakítására és kifejezésére.

A BASKI tréning határait, a tréning megszakításának okait és a tréning alternatíváit éppúgy rögzíteni kell.

A TRÉNEREK FELELŐSSÉGE

A résztvevők megtanulják, hogy későbbi tréneri munkájukat legjobb tudásuk és lelkiismeretük szerint kell végezniük. A következő pontokat kell kiemelni:

- A fogyatékkal élő embereknek a nagyobb autonómiához vezető úton támogatást kell nyújtani, ami azt jelenti, hogy a képző és a fogyatékos személy között nem alakulhat ki függőségi viszony. A résztvevőknek ennek mindig tudatában kell lenniük. A fogyatékkal élő

embereknek joguk van a csoportot bármikori elhagyásához. A résztvevőknek tisztában kell lenniük azzal, hogy a tanulás önkéntes alapon történik.

- A képző felel a tréningegység helyes befejezéséért, a nyitott témák lezárásáért és a fontos információk a fogyatékos személyek hozzájárulásával történő továbbadásáért.
- A képző joga és kötelessége a tréning megszakítása, ha nincs kedve a folytatáshoz vagy nem érzi rá magát képesnek. (v.ö. Berne 2005).

GYAKORLATI ALKALMAZÁS

A résztvevőknek valós szituációkból származó példák segítségével reflektálniuk kell megszerzett tudásukról, el kell gondolkodniuk saját viselkedésükön és cselekedeteiken a titoktartási, az információtovábbítási és a dokumentációs kötelezettséget, valamint a tréner, tanácsadók és bizalmi személyek felelősségét illetően. A résztvevők ezután különböző reflexiós és információs módszereket próbálnak ki, melyeket későbbi munkájuk során is alkalmazhatnak.

A résztvevőknek tudatosítaniuk kell magukban és gyakorolniuk kell, az ügyfelekkel szembeni megbecsülő és tiszteletteljes bánásmódot. A résztvevőknek különösen jól kell ismerniük a szerződéses munka módszereit és a „Marslakó gondolkodás” elméletét. (ld. „ Főrész”)

2. Tanulási tartalmak

2.1 Bevezetés

Üdvözlök a résztvevőket.

Ehhez az utolsó modulhoz a csoporttagokkal közösen egy csoportszerződést kell megfogalmazni: “Minek kell történnie, mit akarok megtanulni?” „Mi az, aminek semmilyen körülmények között sem szabad megtörténnie? Hogy szeretném érezni magam a projekt végén? ” Ezt a szerződést egy flipchart-táblán kell rögzíteni.

2.2 Főrész

1) MEGÁLLAPODÁSI MUNKA:

A teljessé tett csoportszerződési munkával ellentétben, itt lehetséges szituációk kerülnek meg tárgyalásra azzal kapcsolatban, hogy hogyan és milyen formában lehetne a BASKI tréningcsoportokban szerződéseket megfogalmazni (Például: az első foglalkozás keretében, melyben

megegyeznek a fogyatékkal élő emberek által használt kifejezésekről "Akarok/Nem akarok...?" stb. Az egytértés, az autonómia, az aktív részvétel és a fogyatékkal élő emberek cselekvési szándékának jelentőségét ki kell emelni. (Stewart, Joines, 2000)

2) JOGOK ÉS KÖTELESSÉGEK:

- A résztvevők példák segítségével megismerkednek a titoktartási kötelezettséggel és az információk továbbításának és dokumentálásának kötelességével. Ezeknek a példáknak az alapján a résztvevők átgondolják, majd kinyilvánítják véleményüket. (Például: „Egy személy azt mondja, hogy fél X. gondozótól.” „Egy személy csalódottan elhagyja a csoportot, mert X. nem őt választotta egy páros gyakorlathoz.” „Egy személy egy gyakorlatot gyerekesnek talál.”)
- A résztvevőknek egy „nyitott” és egy „zárt” dokumentációs formát kell bemutatni. A „nyílt” iratoknak a munkaadó és az ügyfél számára mindig hozzáférhetőeknek kell lenniük. A „zárt” dokumentációban a képzők témákat, statements, megfigyeléseket és interpretációkat gyűjthetnek a résztvevőkről. Ezekbe az iratokba másoknak nincs betekintése és elzárva kell tartani őket.
- A résztvevőket a bizalmasság alapelveinek figyelembe vételével, informálni kell a coachcsal való együttműködésről.
- A résztvevőknek meg kell tanulniuk, hogy felelősséggel tartoznak saját viselkedésükért és jól kell ismerniük az anyagot és a módszereket, melyeket később felkínálnak.
- Az alapelvet, mely szerint a „BASKI tréningnek nem szabad senkit megbántania vagy megsértenie”, mindig szem előtt kell tartani.
- A fogyatékos személyek számára rendelkezésre álló egyéb szolgáltatások határait mindig tiszteletben kell tartani (tanácsadási központok, terápia, stb.)
- A fogyatékkal élők elégedettségét és véleményét a felkínált tréningfajtaát illetően mindig ki kell értékelni.
  - o Példák: Különböző kérdések ("Hogy tetszik önnek...?" „Mit tanult...?” „Mi volt egyszerű?” „Mi volt nehéz?” „Min változtatna?” "Hogy tetszett önnek a gyakorlat?" "Szeretné a BASKI tréninget folytatni vagy abba szeretné hagyni?") és támogatott kommunikáció segítségével a fogyatékos személyek elmondhatják véleményüket a tréningről. Ha az ügyfelek az kiértékelés folyamatában már jártasságra tettek szert, beikszelhető mezőkkel ellátott segédanyagok is felhasználhatók.
- Az egész intézményben a coachcsal együttműködésben, rendszeresen sor kerül reflektálási célokat szolgáló megbeszélésekre. Ezek során a folyamatok előrehaladásának, az elégedettségnek a változtatásokkal kapcsolatos döntéseknek, a tréning folytatásának ill. megszakítása okainak kell megvitatásra kell kerülniük.
-

3) MARSLAKÓ GONDOLKODÁS (Eric Berne):

Társas gyakorlat: Az egyik személy(„A”) egy filmsztárt játszik. A másik személy(„B”), egy marslakó. (nem ismer senkit, a film-és televízió sztárjairól nem is beszélve) . „B” megfigyeli „A”-t és kérdéseket tesz fel neki. Az ebből szerzett tapasztalatok és a feedback által ismertetik meg a résztvevőkkel a „marslakói gondolkodást”. Ez a módszer vagy gondolkodásmód lehetővé teszi a résztvevők számára a fogyatékkal élő személy előítéletektől mentes megismerését, őszintén, kíváncsian és érdeklődéssel és mint saját szituációjuk szakértőjét.

4) ELÉGEDETT TRÉNEREK

Különösen nagy jelentőséget kell tulajdonítani annak, hogy a későbbi tréner vigyázzon magára, megvédje saját magát és kezében tartsa életét. „ Csak elégedett trénerek képesek kielégítő tréninget tartani.” Az önreflexió a tréneri munka egyik központi aspektusa. Ezért minden trénernek joga és kötelessége van résztvenni a csoportfelülvizsgálatokon és belső elemzéseken (kollégák felülvizsgálata)(ld. Berne 2005).

2.3 Befejezés

A résztvevőket meg kell kérni, hogy állítsanak össze saját maguk számára egy szerződést. Ebben a következő kérdéseket kell megválaszolniuk:

- Mi akarok elérni a BASKI tréning keretében?
- Mit fogok tenni ennek a célnak az elérése érdekében?
- Mit nem fogok tenni?
- Hogyan szabotálhatom saját magamat? Hogyan akadályozom meg ezt?
- Mit várok el másoktól?
- Honnan tudom, hogy elértem a céljaimat?

Bezárólag, visszajelzésük után ki kell kérdezni a trénereket a modulról és a Képzők Képzése Kurrikulumból és meg kell kérni őket, hogy ezt hasonlítsák össze a korábban összeállított csoportszerződéssel.

3. Tanulási módszerek

- Szerepjátékok
- Szerződéskészítés (lásd fent)
- Csoportmunka (“jogok és kötelességek,” “Hogyan kötök szerződést a csoporttal?”)
- Viták (személyes tapasztalatokról, a titoktartási kötelezettségről, az információtovábbítás és a munka dokumentációjának felelősségéről)

4. Lehrmaterial Oktatási eszközök

- Flipchart-táblák, írásvetítő-fóliák (a témák képi megjelenítéséhez)
- Információs segédanyagok (tartalmak, teóriák, a modulok gyakorlatai)
- Videofilmek (a gyakorlatokról nagycsoportos reflexióhoz)

Kreatív anyag és szimbólumok a csoportszerződés elkészítéséhez.

FÜGGELÉK I

SZAKIRODALOM ÉS INTERNETLINKEK

I. MODUL

Schulpsychologische Beratungsstelle Ludwigshafen: Auswertung, Reflexionsmethoden für die Auswertungsphase, URL <http://grundschule.bildung-rp.de/gs/anfangsunterricht/schuleinstieg/Seiten/Schule-Kurs-1-Auswertung.html>, 18/12/2005

DPSG Fichtelbezirk, Reflexionsmethoden, URL <http://www.fichtelbezirk.de/material/reflexion.html>, 18/12/2005

Wikipedia, Gruppendynamic, URL <http://de.wikipedia.org/wiki/Gruppendynamik>, 03/05/2006

Bundesvereinigung Lebenshilfe für Menschen mit geistiger Behinderung e.V. (Hrsg.), (1997): Vom Betreuer zum Begleiter- Eine Neuorientierung unter dem Paradigma der Selbstbestimmung (1. edition), Lebenshilfe, Germany

Willelm, Kleine, Schaars, (2003): Durch Gleichberechtigung zur Selbstbestimmung (1. edition). Beltz Verlag, Germany

Ian Stewart, Vann Joines (2000): Die Transaktionsanalyse- Eine Einführung (18. edition.) Verlag Herder Freiburg im Breisgau, Germany
Original (1990): TA today

II. MODUL

Eric Berne (2005): Grundlagen der Gruppendynamik- Gedanken zur Gruppentherapie & Interventionstechniken. Junfermann Verlag, Paderborn, Germany.
Original (1966): Principles of group treatment

Claude Steiner (2000): Wie man Lebenspläne ändert- Die Arbeit mit Skripts in der TA (10. edition). Junfermann Verlag, Paderborn, Germany
Original (1974): Scripts people live

Ruth C. Cohn/ Christina Terfurth (2001): Lebendiges Lehren und Lernen- TZI macht Schule (4. edition). Klett- Cotta Verlag, Stuttgart, Germany

Deutsche Gesellschaft für technische Zusammenarbeit (GTZ) G.m.b.H.: Zielgruppenanalyse mit Genderperspektive, ein wichtiges und nutzbares Instrument in der armutsorientierten Projektarbeit, URL http://www2.gtz.de/gender_project/downloads/zielgruppenanalyse_d.pdf, 18/12/2005

III. MODUL

- Bauer, J. et al.: *Zusammenarbeit zwischen Eltern und MitarbeiterInnen*. Lebenshilfe, Wien 1994.
- Hammer, A. & Rohjahn, J.: *Mental Retardation*. In: Ollendick, T.H. & Hersen, M. (ed.) *Handbook of Child and Adolescent Assessment*. Allyn and Bacon, Boston 1993.
- Dietrich, M.: *Berufliche Rehabilitation*. In: Neuhäuser, G. & Steinhauser, M. (Hrsg.). *Geistige Behinderung*, 1990. S. 253-268.
- Gallagher, J.J. & Bristol, M.: *Families of young handicapped children*. In: Wang, M.C., Reynolds, M.C. & Walberg, H.J. (ed). *Handbook of special education*, 1989. Vol. 3, S. 295-317.
- Hatos, Gyula & Horváth, Miklós: *Erwachsenenbildung für Menschen mit geistiger Behinderung*, In: Heß, G. (Hrsg). *Umbruch, Aufbruch, Horizonte, Neue Wege in der Erwachsenenbildung*. Berlin, 1996. S. 149-150.
- Kief, M.: *Wohnformen für Menschen mit geistiger Behinderung: Auswirkungen auf die Bewohnerinnen und Bewohner*. Heipädagogik, 1994. Vol. 63(1), S. 33-45.
- König, Andreas: *Ist Qualität meßbar? Qualitätserfassung von Einrichtungen für Menschen mit geistiger Behinderung nach dem PASSING – Verfahren von Wolfensberger*. *Geistige Behinderung*, 1991. Vol. 30(3), S. 240-249.
- Luckasson, R. (Ed): *Mental retardation: definition, classification, and systems of supports*. (9th ed) American Association on Mental Retardation, Washington, DC. 1992.
- Mittler, P.: *Rethinking partnerships between parents and professionals*. *Children and Society*, 1995. Vol. 9(3), S. 22-40.
- Sands, D.J. & Kozleski, E. B.: *Quality of Life Differences between Adults with without Disabilities*. In: *Education and Training in Mental Retardation and Developmental Disabilities*, 1994. June, S. 90-101.
- Wehmeyer, M. & Schwartz, M.: *The Relationship Between Self Determination and Quality of Life for Adults with Mental Retardation*. *Education and Training in Mental Retardation and Developmental Disabilities*, 1998. Vol. 33(1), S. 3-12.
- Goffman, E.: *Stigma és szociális identitás*. In: *A hétköznapi élet szociálpszichológiája*. Gondolat, Budapest 1981. S. 179-239.
- Bánfalvy Cs.: „...a szociológiát nem a fogyatékosok művelik...”. A fogyatékoság jelensége a szociológiában. In.: Zászkalický P. & Verdes T. (szerk): *Tágabb értelemben vett gyógypedagógia: A fogyatékoság jelensége a gyógypedagógia határtudományában*. ELTE BGGYFK – KFPSZK, Budapest 2004. S. 285-304.
- Zászkalický P., Lechta, V. & Matuška, O. (szerk): *A gyógypedagógia új útjai: Rendszerfejlesztés, tanácsadás, integráció*. Liečreň Guth, Bratislava 1997. (BGGYTF, Budapest 1999.) S. 293-314.
- Könczei Gy.: *Fogyatékosok a társadalomban*. Gondolat, Budapest 1992.
- Schwarte, N. & Oberste-Ufer, R.: *LEWO: Életminőség a felnőtt értelmi fogyatékosok lakófomaiban*. BGGYTF, Budapest 1999.
- Zászkalický P. (szerk.): *A függőségtűől az autonómiáig: Helyzetértékelés és jövőkép a kiscsoportos lakóotthonokról*. Kézenfogva Alapítvány & Soros Alapítvány, Budapest 1998.

IV. MODUL

- Bauer, J. et al.: *Zusammenarbeit zwischen Eltern und MitarbeiterInnen*. Lebenshilfe, Wien 1994.
- Hammer, A. & Rohjahn, J.: *Mental Retardation*. In: Ollendick, T.H. & Hersen, M. (ed.) *Handbook of Child and Adolescent Assessment*. Allyn and Bacon, Boston 1993.
- Dietrich, M.: *Berufliche Rehabilitation*. In: Neuhäuser, G. & Steinhauser, M. (Hrsg.). *Geistige Behinderung*, 1990. S. 253-268.
- Gallagher, J.J. & Bristol, M.: *Families of young handicapped children*. In: Wang, M.C., Reynolds, M.C. & Walberg, H.J. (ed). *Handbook of special education*, 1989. Vol. 3, S. 295-317.
- Hatos, Gyula & Horváth, Miklós: *Erwachsenenbildung für Menschen mit geistiger Behinderung*, In: Heß, G. (Hrsg). *Umbruch, Aufbruch, Horizonte, Neue Wege in der Erwachsenenbildung*. Berlin, 1996. S. 149-150.
- Kief, M.: *Wohnformen für Menschen mit geistiger Behinderung: Auswirkungen auf die Bewohnerinnen und Bewohner*. Heipädagogik, 1994. Vol. 63(1), S. 33-45.
- König, Andreas: *Ist Qualität meßbar? Qualitätserfassung von Einrichtungen für Menschen mit geistiger Behinderung nach dem PASSING – Verfahren von Wolfensberger*. Geistige Behinderung, 1991. Vol. 30(3), S. 240-249.
- Luckasson, R. (Ed): *Mental retardation: definition, classification, and systems of supports*. (9th ed) American Association on Mental Retardation, Washington, DC. 1992.
- Mittler, P.: *Rethinking partnerships between parents and professionals*. Children and Society, 1995. Vol. 9(3), S. 22-40.
- Sands, D.J. & Kozleski, E. B.: *Quality of Life Differences between Adults with without Disabilities*. In: Education and Training in Mental Retardation and Developmental Disabilities, 1994. June, S. 90-101.
- Wehmeyer, M. & Schwartz, M.: *The Relationship Between Self Determination and Quality of Life for Adults with Mental Retardation*. Education and Training in Mental Retardation and Developmental Disabilities, 1998. Vol. 33(1), S. 3-12.
- Goffman, E.: Stigma és szociális identitás. In: *A hétköznapi élet szociálpszichológiája*. Gondolat, Budapest 1981. S. 179-239.
- Bánfalvy Cs.: „...a szociológiát nem a fogyatékosok művelik...”. A fogyatékoság jelensége a szociológiában. In.: Zászkaliczky P. & Verdes T. (szerk): *Tágabb értelemben vett gyógypedagógia: A fogyatékoság jelensége a gyógypedagógia határtudományaiban*. ELTE BGGYFK – KFPSZK, Budapest 2004. S. 285-304.
- Zászkaliczky P., Lechta, V. & Matuška, O. (szerk): *A gyógypedagógia új útjai: Rendszerfejlesztés, tanácsadás, integráció*. Liečreh Gúth, Bratislava 1997. (BGGYTF, Budapest 1999.) S. 293-314.
- Könczei Gy.: *Fogyatékosok a társadalomban*. Gondolat, Budapest 1992.
- Schwarte, N. & Oberste-Ufer, R.: *LEWO: Életminőség a felnőtt értelmi fogyatékosok lakóformáiban*. BGGYTF, Budapest 1999.
- Zászkaliczky P. (szerk.): *A függőségűtől az autonómiáig: Helyzetértékelés és jövőkép a kiscsoportos lakóotthonokról*. Kézenfogva Alapítvány & Soros Alapítvány, Budapest 1998.

V. MODUL

AAMR-Positive Behavior Support for People with
Developmental Disabilities-Carr Monograph
by Edward G. Carr, Robert H. Horner, Ann P. Turnbull

Gresham, F. M. (1995). Best Practices in Social Skills Training. In A. Thomas & J. Grimes (Eds.), Best Practices in School Psychology.
American Psychiatric Association. (1994). Diagnostic and statistical manual of mental disorders (4th ed.). Washington, DC: Author.
European Journal on Mental Disability
Autonomy and people with mental disabilities:
Conceptual clarification and practical issues
Vol. 6 N. 24 2001
Małgorzata Kościelska : Upośledzenie umysłowe a rozwój społeczny .
Warszawa,1984, PWN.
Upośledzenie w społecznym zwierciadle (red..) Anders Gustavsson ,
Warszawa 1997
<http://de.wikipedia.org/wiki/Gruppendynamik>

VI. MODULE

Borzyszkowska H. " Oligofrenopedagogika" PWN WARSZAWA 1985
<http://psychologia.aplus.pl>
[www//psychologia.vel](http://psychologia.vel)
<http://de.wikipedia.org/wiki/Therapie>

VII. MODUL

Wikipedia, URL: <http://www.wikipedia.com>, 22/05/2006

ISAAC, URL: <http://www.isaac-online.de> (list of references), 22/05/2006
<http://www.isaac-online.org>, 22/05/2006

Loeper Literaturverlag, Isaac – Gesellschaft für Unterstützte Kommunikation e.v. (ed.) (2005): Handbuch der Unterstützten Kommunikation.(2nd edition), Karlsruhe.
Glennen, S. L.; DeCoste, D. C. (eds.) (1997): Handbook of Augmentative and Alternative Communication, Delmar.

Von Tetzchner, S.; Jensen, M. H. (eds.) (1997): Augmentative and Alternative Communication. European Perspectives, England.

Blackstone, S. W.; Bruskin, D. M.(1993): Augmentative Communication. An Introduction. (6th edition), Rockville Maryland.

Kristen, U. (2002): Praxis Unterstützte Kommunikation. Eine Einführung. (4th edition), Düsseldorf.

	Bliss	PIC	REBUS	PCS
DOOR				
BICYCLE	2⊗			
BED				
SMALL	v I			
COLD				
FUNNY				
UNDER/ BELOW	— .			
FALL				
LIKE				
HELP				

2. ábra: Példák Bliss, PIC, Rebus, PCS szimbólumokra

VIII. MODUL

Eric Berne (2005): Grundlagen der Gruppendynamik- Gedanken zur Gruppentherapie & Interventionstechniken. Junfermann Verlag, Paderborn, Germany.
Original (1966): Principles of group treatment

Ian Stewart, Vann Joines (2000): Die Transaktionsanalyse- Eine Einführung (18. edition.)Verlag Herder Freiburg im Breisgau, Germany
Original (1990): TA today